

Kühár Flóris
A legszentebb családfa utolsó virága
Árpádházi Boldog Erzsébet, III. András leánya

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Kühár Flóris O. S. B.
A legszentebb családfa utolsó virága
Árpádházi Boldog Erzsébet, III. András leánya

Nr. 631/1939. Nihil obstat.
Dr. Marcellinus Faludi censor.

Imprimi permittitur.
Datum in S. Monte Pannoniae, die 20. Apr. 1939.
Chrysostomus Kelemen archiabbas.

Nihil obstat.
Dr. Julius Czapik censor dioecesanus.

Nr. 2665. Imprimatur.
Strigonii, die 22. Apr. 1939.
Dr. Joannes Drahos vicarius generalis.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv Budapesten jelent meg a Korda R. T. kiadásában, 1939-ben. Az elektronikus változat a Korda Kiadó engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Korda Kiadóé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
A szent királyok aranyágának utolsó virága	5
Boldog Margit szerzetében	7
Küzdelem az égi Jegyesért.....	10
Magyar liliom a svájci hegyekben	12
Zarándokúton	15
Elrejtőzve Krisztusban	18
Szárnyaló szívvel	21
A szenvedések tüzeiben	24
A kereszt tövében.....	27
Hazatérés.....	29
Kettős kereszt a koporsón	31
Irodalom.....	34

Előszó

Árpádházi szentjeink közül tán a legmostohább sors és a legtöbb szenvedés jutott ki annak, akiben a szent királyok családjának fája elvirágzott. Gyermekkorában Bécsbe, onnét Svájcba, Zürich közelébe került Erzsébet, III. András szentéletű leánya. A királyi ház változása miatt már életében elfeledkeztek róla itthon, és bár a tössi zárdában eltöltött élete a középkori misztikának egyik legszebb fejezete, emlékét egykorú történelmünk nem őrizte meg, azóta is csak egy-két szakember foglalkozott vele. Hálás vagyok Szalay Jeromos dr. rendtársamnak azért, hogy figyelmemet évekkkel ezelőtt ráirányította, hálás vagyok neki, hogy munkámban szeretettel támogatott, miután Gombos Albin árpádkori forrásgyűjteményében megtalálván Erzsébet latin életrajzát, arra az elhatározásra jutottam, hogy ennek a bájos szentnek életét megírom.

Az az érzésem, hogy adósai vagyunk az ő emlékének és adósai a jó Istennek azért, hogy általa szent királyaink családját elmúlásában is megdicsőítette, a magyar szentek hosszú sorát növelte, a magyar lélek legszebb értékeit messzeföldön ismertté tette. Bármily dús is Pannónia virágoskertje, az Árpádház utolsó virágáról nem feledkezhetünk meg. Hatszáz éve, hogy idegen földön égbe szállt drága lelke a hazavágyás sóhajával. Legyen ez az életrajz vele szemben való adósságunk törlesztése, legyen szent élete példájának a magyar lélekbe beleplántálója.

Budapest, 1939. március 15-én.

Dr. Kühár Flóris O. S. B.

A szent királyok aranyágának utolsó virága

Amikor III. András, a dicső Árpád-ház utolsó királya 1301. jan. 14-én a budai várban meghalt, leghívebb barátjának, Ákos István országbírónak szavai szerint „az ország főpapjai, bárói, nemesei és minden rendű lakosai Ráchelként elsiratván Szent István első magyar király nemzetségének, vérenek, törzsökének atyai ágon származott utolsó aranyágacskáját, sokat aggódának és gondolkodának a fölött, Isten kegyelméből hol és miképpen találjanak maguknak a szent királyok véreből sarjadt új királyt”.¹ A szent királyok utolsó aranyágának, III. Andrásnak csak egy gyermeke volt, az is leány volt, nyolcéves kisleány atya halálakor. Árva lett az ország, még árvább III. András leánya, Erzsébet, aki apjának Kujáviai Fenenna lengyel hercegnővel való első házasságából 1293-ban született Budán. Amikor világra jött, oly nagy volt a király öröme, hogy arany hullott a népre és a budai vár kútjaiból is bor folyt. Harangok zúgtak, hirdetve a nagy örömet. Nem marad magtalan az Árpádok törzse. A király és a nemzet reménye azonban hamar elhervadt. Fenenna királyasszony 1295-ben meghalt, Erzsébetet nem követte fiúgyermek.²

Az anyját vesztett gyermek árvaságnál is keservesebb sorsra került. Atyja mostohát szerzett neki, elvette Habsburgi Albert osztrák herceg leányát, Ágneszt, aki mindjárt szabadulni akart Erzsébettől. 1298-ban Bécsbe vitte Erzsébetet, a kisleány labda lett azok kezében, akik Magyarország trónját akarták megszerezni, befolyásukat a magyar trónra biztosítani. 1298-ban eljegyezték II. Vencel cseh király szintén gyermekkorban levő fiával, Vencellel.

Szomorú világ jutott akkor az uralkodók gyermekeinek. Még a bölcsőben sírtak, még anyjuk emlőjén éltek, de már országok sorsát kötötték kicsi kezükhöz, őket pedig úgy ígérték, jegyezték el, mintha szívük se volna, akaratuk se volna. A menyasszony is, a vőlegény is – országot jelentett, hatalmas szövetséget. A kis Erzsébet pedig annak a háznak a hatalmába került, melynek egyik sarja, Habsburgi Rudolf nemrég viselte a császári koronát és már szemet vetett a magyar koronára is, azt papíron hűbérbe adta Albertnek, Erzsébetnek kicsi keze nagyon sokat ért: a magyar koronát, a legdrágábbat az akkori koronák közt. Hisz a német császárság napja már alkonyodóban volt. A bécsi herceg udvarában nagy álmokat szöttek, álmaik záloga ott volt a kezükben. A kis Erzsébet keze biztosította a magyar és cseh királyság szövetségét – Ágnes királyné és Habsburgi Albert álmaiban, nagyhatalmi ábrándjaiban. Ezzel a szövetséggel megnyithatják az utat a császári trónhoz. Tudták ők a magyarok hűségét a szent királyok törzséhez. Az utolsó virággal Pannónia dús kertjét akarták megszerezni.

Alig látta párszor azt, akivel eljegyezték; az elment Prágába, ő pedig, kinek vére nemesebb volt minden királyi vérnél Európában, ott nevelődött a bécsi udvarban, mostohájának testvérei és azok gyermekei közt. Albert királynak és feleségének, Erzsébetnek összesen 12 gyermekük született, voltak köztük közel egykorúak a kis magyar leánnyal. Bizony sokszor kellett hallania, milyen vad és barbár az ő népe, hogy a kegyetlen hunok

¹ Hóman–Szekfü: Magyar Történet. I.¹ 247.

² *Erzsébet családfája.* (Hóman–Szekfü II. 160. l.)

II. András és 3. felesége: Estei Beatrix.

Utószülött István.

Felesége: Morosini Tomassina.

III. András.

1. felesége Kujáviai Fenenna. 2. felesége: Habsburgi Ágnes.

Erzsébet.

III. Vencel (László) cseh király jegyese.

voltak ősei. Itt is, ott is célozhattak, mutogattak rá, rajta voltak, hogy „előkelőbbé” neveljék, mint amilyenné lehetett volna atyja házában, az esztergomi palotában, a budai várban.

Nyolc éves volt, mikor atyja halála hírével Bécsbe szaladt mostohaanyja, Ágnes. Ágnes okos, számító asszony volt, látta, hogy nincs biztonságos maradása az országban a trónkövetelők miatt. Összeszedte mindazt, ami mozgatható érték volt a királyi várban, pénzt és vagy 800 db. átlag 20–80 márka értékű drágaságot, köztük világhírű kincseket és vitte magával Bécsbe. Most még nagyobb kincs lett a kis Erzsébet. Mostohája amúgy is bőségesen örökölt az ő nevében, felmérhetetlen vagyont, megszámlálhatatlan kincset. Várak, földek, köztük Pozsony vára volt Ágnes asszony nászajándéka, mostohaleánya pedig fölért egész Magyarországgal. Amint nőtt, szép leánnyá serdült, az Árpádok ősi nemessége verődött ki alakján, természetén; arcán nagy és szent rokonainak, a Tübingiába szakadt magyar Szent Erzsébetnek, a Nyulak-szigetén vezeklő Boldog Margitnak szépsége és bája. A bécsi udvarnak ő volt az éke; mostohája nem nagyon dicsekedhetett a szépség adományával. Vézna, nem éppen csinos teremtés volt.

Erzsébet vőlegényét, Vencelt a magyar urak, nemesek meghívták a magyar trónra. Vencel el is ment apjával Budára, megkoronáztatta magát Székesfehérvárott. Trónja nem volt szilárd, a pápa mást akart magyar királynak, Károly Róbertet, akinek nagyanyja, Mária, IV. László nővére, V. István leánya volt. Vencel hiába vette fel a magyarság kedvéért a László nevet, hiába rendezkedett be Budavarában. Bécsben élő kis menyasszonya amúgyis rossz híreket hallott róla. Hogy a budai vár most tivornyázó, dorbézoló cimborák tanyája lett, akik az ifjú királlyal együtt fertőzték meg romlott életükkel a szent királyok házáat, azt a trónt, melyen Szent István ült először és az ő édesatyja utoljára. A kis Erzsébet tudta, hogy a magyar rendek az ő kedvéért választották meg Vencelt; a szent királyok vérét tisztelték benne és abban bíztak, hogy majd ha felserdül utolsó királyuk leánya, visszatér a régi dicsőség Szent István országába. Reményeik ugyancsak elpárologtak; Vencel se maradt sokáig Budán, apja érte jött és az ország néhány várának kirablása után hazavitte Prágába.

Erzsébet ellen feltámadt a sors és ezt a sorsot mostohaanyjának háza irányította. Méltatlan volt a játék, amit vele csináltak, midőn eljegyezték Vencellel; most, hogy Vencel viselkedésével elrontotta a maga dolgát, a bécsi udvar, Albert és nővére Vencel ellen fordultak, Károly Róbert pártjára álltak. Ágnesnek volt gondja rá, hogy a maga nászajándékát, Pozsony várát biztosítsa, de Erzsébet örökségére már nem gondolt, Vencel apja 1305-ben meghalt, fia lépett helyette a cseh trónra; Habsburgi Alberttel kötött békeszerződésében a magyar trónról is lemondott. Bizonyára nehezebb volt ez a lemondás, mint a másik, mellyel Erzsébetről mondott le, felbontva vele való eljegyzését.

Erzsébet eléggé értelmes volt már ahhoz, hogy megértse, mit jelentenek számára ezek az események. Mindenki idegen volt körülötte, eszköz volt mások kezében, akit adtak-vettek, akiről szerződtek és akiről lemondtak, a nélkül, hogy megkérdezték volna. Vencelről, aki tizenkét éves volt, mikor vele eljegyezték, bizonyára kedves emlékei voltak, hiszen csinos, szép, tehetséges fiú volt akkor; Erzsébet, a kis magyar virág épp akkor került rügyet fagyasztó tavaszi viharba, mikor szívének legjobban kellett volna az, amit neki csak atyja adott meg, rajta kívül senki más: meleg, szívet nyitó szeretet. Ezt várta volna Venceltől, de ha rá gondolt, mi lett az ő gyermek-bálványából, milyen híreket hallott róla, hogyan tiporta sárba kis jegyesének róla alkotott eszményképét, szívében a földi szerelem, még mielőtt kinyílhatott volna, megfagyott. Egy évre az eljegyzés felbontása után Vencelt elérte a végzet; cimborái, mulatótársai megölték. Vencellel együtt halt meg szívében mindaz, ami a földhöz, emberekhez kötötte.

Egyedül maradt, rokonai nem törődtek vele, vetélytársat láttak benne. Mostohaanyja pedig csak eszközt családja hatalmi vágyának érdekében. Azután, hogy Vencel magyar királysága megszűnt, az eljegyzés pedig felbomlott, egész nyersen kimutatta, hogy Erzsébetet a családi politika rabláncára akarja fűzni; saját öccsével, Henrik herceggel jegyeztette el

Erzsébetet. Bizonyára arra számított, hogy Henrik herceg alkalmas időben beavatkozhatik mint Erzsébet férje a magyar trónviszályba. Erzsébetnek nem kellett ez a második vőlegény, de egyelőre, míg mostohája hatalmában volt, nem tudott semmit sem tenni az ő tervezetése ellen. Közben nagyot fordult a világ körülötte is, Ágnes körül is.

A magyar trónra való kilátások egészen elhomályosultak Vencel utódának, Bajor Ottónak fogságba kerülésével, Károly Róbert megerősödésével. A bécsi udvar hatalmi törekvéseit pedig szörnyű csapás érte. Albert herceget, a német királyt 1308-ban Windischnél saját unokaöccse, János, a testvérgyilkos ölte meg. Ágnes királynénak volt még tartománya elhunyt férje jóvoltából magyar földön; a magyar hűséget Ágnes királyné arra használta fel, hogy bátyja gyilkosait bosszulja meg. Anyjával, kinek Erzsébet volt a neve és testvéreivel együtt végigdúlták magyar csapatok segítségével ellenségeiknek svájci várait; bosszújuk teljes volt, nem kímélte az Albert elleni harcban részt vettek özvegységre jutott asszonyait és gyermekeit sem.

A szabadságszerető svájci nép nem felejtette el az Albert-fiák bosszúját. A svájci városok és a Habsburgok közt az ellentétet a császári trónért versenyző ellenfelek is szították. Ágnes édesanyjával a sorscsapások alatt megtörve elhatározta, hogy ott hagyja Bécset, zárdát alapít ott, ahol Albertet meggyilkolták. 1210-ben meg is kezdték Ágnes és anyja a zárdaeépítést Königsfeldenben. Két zárdát alapítottak, egyet a ferencesek, egyet a klarissza apácák számára. Albert király sírja egyúttal a Habsburg-ház családi temetkezőhelyének lett a magva. Ágnes elhatározta, hogy maga is ott tölti élete hátralevő részét. Nem lett ugyan apáca, de a zárdá mellett élt. Abban bizakodott, hogy Erzsébet nem fog elszakadni tőle, ő is ott marad Königsfeldenben.

Boldog Margit szerzetében

Ágnes királyné ezúttal csalódott reményében. Erzsébet már tizenhét éves volt, eleget tapasztalt, sok megpróbáltatásban volt része. Az élet fokozatosan kifosztotta mindenéből. Elvitte hazájából idegen földre, nem hallotta a szép magyar szót, nem nézhetett le a budai várból a Nyulak-szigetére, hol rokona, Margit sírjánál csodák történtek. A bécsi Szent István-templom árnyékában Boldogasszony budai templomára gondolt, magyar harangok szava csengett vissza fülében. Elvesztette édesapját, vele a biztos támaszt, kihez hozzá simulhatott; a megértő, rámosolygó szemeket; az erős kart, mely védte; a szívet, melynek ő volt a legdrágább kincse. Messze került a szentkoronától, melynek ő lett volna egyedül jogos örököse. A nemzet legjobbjai arra vártak, hogy az ő fiában folytatódjék az Árpád-vér dicsőséges folyama. Erzsébet nagy ősök nagy öntudatát, hivatását hordozta; ezért is tűrte, hogy az ő nevében mostohaanyja terveket szőjön, ábrándokat kergessen, melyeknek vesztese, kiábrándultja mindig Erzsébet maradt. Amíg keserű sorsa vetkőztette, fosztogatta, érezte, nem marad semmije, csak neve, vérének nemessége – és földi reményeiben megcsalatott lelke. Megérett már az ő lelke, meg is edződött; ennyi csapás a vasat is acéllá edzette volna. Atyja mélyhitű ember volt, az elődök dicső sorát nagy szentek ékesítették. Annak a nevet viselte ő is, akinek élete is oly hasonló volt az övéhez. Azt az Erzsébetet is (nagyatyjának volt féltestvére) négyéves korában vitték el messze földre, ő se örülhetett atyjának, testvérei társaságának, őt is nyomorba taszította idegen anyósa, Erzsébet az ő életében a magáéra ismert. Hite iparkodott a sors vargabetűiből a mennyei Atyának tiszta írását kibetűzni. Hiszen atyjának is, nagyatyjának is oly kalandos volt az élete; nagyatyja, utószülött István, anyja méhében menekült hazájából, idegenben látott napvilágot, Itáliában nevelkedett emberré. Atyja, III. András a szép Velencében élt sokáig, onnét került Bécsbe és barátságába bujtatva lopatta be a nagy Ladomér érsek Kun László halála után hazájába, hogy átvegye ősei királyságát. Erzsébet arra gondolt, hányan mondtak le többen rokonai közül a királyság

dicsőségéről, a föld minden örömről. IV. Béla nagyon kegyetlen volt nagyatyjához, nem ismerte el testvérének. De az ő leánya, Margit, atyjáért is vezekelt a Nyulak-szigetén és áldozattá lett hazájáért. Másik két leánya, Kinga és Jolánta szintén szent életet éltek.

Erzsébetnek nemcsak a vére volt nemes, hanem a lelke is. Megbocsátott mostohaanyjának, de nem kívánta vele sorsát tovább is megosztani. Különben is tudta: ha Königsfeldenben marad, ha be is lép a klarisszák közé, apácaruhába öltöztetve is királylány, királyné marad. A zárda tagjai úgy viselkednek majd vele, mintha udvarhölgyei volnának. Ott, a mostohája által alapított és fenntartott monostorban – nem hagyhatja el igazán a világot, csak helyet cserél benne. Habsburgi Ágnes mellett nevelt leányára is rásugározna az alattvalók hűsége, hízelgése, a világ hódolata. Az Árpádok vére hős volt minden téren; a harcmezőkön is, az Isten szolgálatában is. Erzsébet nem akart fél-apáca lenni. Gyermekekori emlékei, Boldog Margit példája a domonkosrendi apácák fehér seregébe vonzották. – Ágnes rábízta, hogy válasszon a Svábföldön, a mai Svájc északi részén kolostort, melybe belépjen. Ágnesnek ebbe a tervébe is belejátszott a politika. A Habsburg-család biztosítani akarta Károly Róbert szövetségét a maga céljai számára. Ágnes messze látott, terveibe beleillett Erzsébet zárdába lépése. Így Károly Róbertnek nem kell félnie esetleges trónkövetelőtől.

A Rajna mentén, a svájci hegyek közt ezidőtájt Szent Domonkos alig százéves rendjében a lelki megújulás friss fuvalma járt. Elcsitulnak már az első rendi nemzedék nagy küzdelmei az eretnekek, szakadárak ellen, a prédikátorok rendje nagy buzgósággal hirdette az ígét a pogányoknak. A kölni Albert és Aquinói Tamás tudományának híre bejárta a világot, a rendi magiszterek tovább világítottak a nagy párizsi mesterek által meggyújtott fáklyával. De a rend tudósai nemcsak a hit kincseit bányászták a tudomány, a bölcsélet fénye mellett; *Eckehart* mester (†1327), *Tauler* János (†1361) és barátja, a drágalelkű, édestollú *Suso* Henrik (†1365) a léleknek szárnyait is lendületbe hozták, a szívnek misztikus vágyait is táplálták; úgy írtak, úgy beszéltek, úgy gyóntattak, hogy apáca-nővéreiknek nemcsak a hite fénylett, hanem szívük-lelkük is tüzet fogott és a zárdák megteltek a szép-szeretettel, Krisztus-szeretettel lángoló híveivel. A XIV. század első fele a német misztikának a virágkora. Főleg a reformált domonkosrendi zárdák az otthonai ennek a bájos, lendületes, szépséges misztikának; köztük a Colmar melletti Unterlinden, a freiburgi (Breisgau) Adelhausen, a Dissenhofen melletti Katarintal és a Wintertur (Svájc) szomszédságában levő Töss. Ez az utóbbi közel volt Königsfeldenhez. Henrik konstanzi püspök engedélyével 1233-ban alapították ezt a zárdát a Kyburgi grófok, e területnek a Habsburgok előtt földesurai. 1240-ben már a templom is készen állt. A tössi zárda hamar megerősödött, átlag 40–60 apáca élt benne, de számuk néha 100-ra gyarapodott. A tössi apácák zárdájába lépett be Erzsébet 1310-ben, tizenhét éves korában. Mostohája más kolostorokat ajánlott neki, de Erzsébet elégszer hajlott már a szavára és mindig megbánta. Most saját szívének útjára akart lépni.

Elhatározását életrajza (Gombos, *Fontes Arpad*. III. 2403) ezzel a néhány szóval okolja meg: „Megismerte anyósának hozzá való érzéseit, tudta, hogy tőle úgysem nyerhet nagy támogatást és vigasztalást; elfordult a világtól és a csalfa teremtményektől nagy lélekkel és minden szeretetét a megváltó Úr Jézusra fordította.”

A magyar királylánynak, a trón jogszerinti örökösének kopogtatása a tössi zárda kapuján szíves fogadtatásra talált a zárda előljáróinak részéről. Az egész kereszténységben élt még Szent Erzsébet dicső emléke; a Domonkos-rend pedig büszke volt B. Margitra, kik mindketten a magyar királyi családból származtak. Azután meg az emberben mindig marad valami emberi, még ha az életszentség útjára lépett is, amit Szent Benedek Regulájában úgy fejez ki, hogy a méltóságban levőknek már állásuk is megszerzi a tiszteletet.

Ritka zárda dicsekedhetett akkor is királylánnyal, még kevesebb olyannal, akit a trón jogos tulajdonosának tekintve, mindenütt magyar királynénak mondtak. Erzsébetnek ugyan

ez nem volt ingyére, de egyelőre hasznára volt, mert könnyebben engedtek kérésének és felvették a zárdába.

Bizonyára arra is gondoltak, hogy abból, amit atyja ráhagyott Erzsébetre örökségként, jut majd a zárdának is bőséggel; mindnyájan könnyebben viselik majd a szegénység terhét. Ezért belenyugodtak a fölvételbe azok a nővérek is, akik ugyancsak emberi érzéssel ellene voltak Erzsébet fölvételének. Kellett hozzá bizonyos idő, míg azok is csalódtak, akik anyagi előnyt reméltek a királylánytól, azok is, akik a maguk helyzetét féltették tőle. Erzsébettel a zárdá nem földi, hanem mennyei kincsekkel gyarapodott, épp azért, mert a királylány az utolsó szolgálónál is alázatosabb tagja lett a háznak.

Belépése után nemsokára beöltöztették a rendi ruhába, melyet B. Margit is viselt a Nyulak-szigetén. Erzsébetnek erős volt az elhatározása, a világról lemondania nem volt nehéz. De hivatásának másik oldala, az önmegtagadás lépcsőin felemelkedni a lelki élet csúcspontjára, az istenszeretet magas ormára, számára sem volt könnyű feladat.

Mostohaanyja úgy érezte, gondoskodnia kell arról, hogy Erzsébet jó kézből kapja a zárdái életre való begyakorlást. Volt egy apáca-rokona; unokahúga, Habsburgi Rudolf császár nővérének leánya. Ezt a freiburgi (Breisgau) Szent Katalin kolostorából hozatta el Tössbe, Erzsébet nevelésére, szolgálatára. Amolyan balkezes „szent” volt, némi családi göggel – a magyar királylánnyal szemben. Annak, akit az élet sohasem kényeztetett és királyi koronájából is csak a töviskoszorút hagyta meg fején, szüksége lett volna most, hogy a zárdába lépett, valakire, aki neki sohasem látott édesanyját pótolta volna, akinek a lelkében a zárdá új világa vonzó, evangéliumi színben tűnt volna fel. Ha Erzsébet mostohája elől akart menekülni, mikor a zárdába lépett, most itt mostohájának képmása várta, csak apácaruhában. Mindez azonban csak javára szolgált, hamarabb megtalálta Krisztust. Szigorú szerzetesnő volt Erzsébet magisztrája, szeme minden hibát észrevett, – hisz oly nehéz a „régibert” világi szokásaival levetni, hátha még az a „régibert” egy tizenhét éves leány ifjúi bájának tavaszi virulásával s ezt a „régibert” mostoha szemmel nézi valaki, akiben a lélekvezetés alapvonása, a megértő beleérzés hiányzik. Bizony sok lapos pillantásban, ajkbiggyesztésben, éles, hegyes megjegyzésben volt része Erzsébetnek.

Nagyon érdes, kemény volt az az istáp, akihez a tössi zárdá liliomszálát hozzákötötték. Erzsébetben az Árpádok nagylobogású, erős jellemét velencei nagyanyjának okos simulékonysága, lengyel anyjának lágy kedélye olvasztotta át megnyerő, a bajban is derűs, a csapások alól is felemelkedő, egyenes, békés lélekké. Amikor a zárdá nővérei látták, hogyan bánik vele magisztrája, szívükbe fogadták, megsajnálják.

Hisz ez se jó egy zárdában, mert a lelki egységet zavarhatja meg, de mégis jobb, mint ha szeretet nélkül hagyták volna a szegény árvát.

Ilyen irányítás mellett Erzsébet hamar megtalálta a lelki tökéletesség alapját: az igazi, színlelés nélkül való alázatosságot. Származásából csak arra volt már büszke, hogy Szent Erzsébetnek nyomdokain járhat, Boldog Margit szerzetének tagja lehet. Életüket, nagy példaadásukat már korábban ismerte; azt is látta, hogy Krisztust csak a keresztúton lehet igazán megnyerni.

Ágnes királyné intézte ezidőtájt a családi politikát. A hatalomra törő magyar urak, Róbert Károly ellenfelei, rokonság, házasság révén számos összeköttetést találtak elhunyt férje, III. András olasz rokonságával. Erzsébetnek férjhezmenése még mindig bonyodalmakat okozhatott volna. Róbert Károlytól sok minden függött Ágnes jövedelmi forrásai tekintetében is. Ezért kellett Erzsébet zárdában maradását biztosítani. Alig telt el tizenöt hét Erzsébet noviciátusából, Ágnes azt parancsolta a fejedelemasszonynak, a zárdá perjelnojének, hogy engedjék Erzsébetet a fogadalomra. Ez ugyan korán volt még, a noviciátushoz egy teljes év kell, de a perjelno nem mert ellentmondani Ágnesnek. Tudták mindnyájan, milyen erőszakos és elszánt asszony.

Erzsébet volt legjobban meglepődve, mikor megtudta, hogy a fogadalommal oly hamar eléri célját, Krisztussal jegyezheti el magát a szüzesség, szegénység, engedelmisség fogadalmával.

A zárdát mindjobban megismerte, látta, hogy itt találja meg legjobban azt, akit keresett. Itt része lesz az evangéliumi szegénységben, egyszerűségben. Ágnes nem mutatkozott nagylelkűnek, a tössi zárda garasokat se nagyon kapott Erzsébet nászajándéku nyert kincseiből, atyai örökségéből. Azt is látta, hogy itt a zárdában nem neki keresik kedvét, hanem öneki kell az engedelmisség igáját viselnie. A szenvedő Krisztus közel volt hozzá, és szívének szüzi érzéseivel őt kereste, őt imádtá. Szíves-öröme tette le a fogadalmat annál az oltárnál, melyet később Gyümölcsoltó Boldogasszony és Magyarországi Szent Erzsébet tiszteletére szenteltek. Ez az oltár emlékeztette hazájára, vér és lélek szerint királyi őseire.

Ágnes királyné ezzel nagy szolgálatot tett Róbert Károlynak, számíthatott rá, hogy az osztrák hercegek ügyét támogatja és őt nyugodtan hagyja Pozsony birtokában. Ez is egy lépés volt a család felemeléséhez; a másik pedig az új érdekhálózat a császári trón megszerzéséért. Itt Henriknek, Erzsébet vőlegényének kellett áldozatot hoznia.

Küzdalem az égi Jegyesért

Erzsébet zárdába lépése és fogadalma legjobban második vőlegényét, Henriket, Ausztria és Stájerország herceget lepte meg. Ő maga komolyra vette nővérenek, Ágnesnek korábbi tervét, mely kettőjük életét össze akarta pár évvel ezelőtt kapcsolni. Ágnes királyné pedig közben mást gondolt, Henriknek családi érdekből más menyasszonyt szemelt ki, a kölni érsek-választófejedelem unokahúgát. Henrik a szívére is hallgatott, meg eszére is, mikor ragaszkodott Erzsébethez. Ha a magyar trón megszerzésének lehetősége távolodott is, a jogcím még mindig tisztán állt; a leányági trónkövetelők közt, III. András leánya volt a trón legjogosabb várományosa. Vencel a maga jogát átruházta Bajor Ottóra, az ő távozása után Károly Róbertnek még mindig sok ellenfele volt, a kiskirályokkal vívott harcokat; ezidőtájt még nem látszott biztosnak, hogy trónja szilárd marad.

Henrik úgy ment Svájcba, nővérehez és menyasszonyához, hogy most már meg is esküszik Erzsébettel. Amint megérkezett Tössbe és a perjelnőtől Erzsébetet követelte, mintha villámcsapás érte volna a zárdát. Erre nem számítottak, azt hitték, Ágnes mindent elintézett testvérevel. Mindenki tanácstalan volt. Szegény, védtelen apácák nem szállhattak szembe azzal a herceggel, aki uralkodó családjuk tagja volt és hozzá az esküvőre fejedelmi kísérettel jött.

Erzsébet se gondolta, hogy neki még vissza kell mennie azon a kapun, melyen mikor átlépett, azt hitte, végleg elhagyta a világot. Amikor beöltözött, levetette azt a ruhát, mely királyi származására emlékeztette; amikor fogadalmat tett, fátyollal takarta el arcát, hogy hívságos pillantással senki se tekintsen többé sugárzó szemébe, szépséges arcára. El is gyűrűzték már Krisztus arájának. És most itt áll, türelmetlenkedik az, akit mostohája szánt neki. Szeretni – sohse szerette, de mit tehetett mostohája tervei ellen, mikor még hatalmában volt? Őt is gyötörte ez a pillanat. Mit csináljon? Krisztust választotta, rábízta ügyét.

Úgy ment ki vőlegényéhez, mint Krisztus arája. Fehér ruhában, lefátyolozottan állt meg Henrik előtt. Szíve dobbanása, lelke sóhajtása a fátyol alatt a láthatatlan Jegyeshez rimázkodott: Védj meg, Uram, tied vagyok; ne hagyj tőled elszakíttatnom!

Henrik arcán a meglepetés, a hirtelen támadt harag színei váltakoztak. Dühében letépte a fátyolt Erzsébet fejéről. De most eléje tárult az a szelíd, türelmében szívet fogó tekintet, az a könnyáztatta arc, mely a bécsi udvarban is annyiszor lefegyverezte irigyeit, bántalmazóit. Aztán, meg azóta, hogy utoljára látta, Erzsébet olyan lett, mint egy virágzó rózsató,

igézetesen szép, elragadóan bájos. Az apácaruha nem tudta úgy elfedni alakját, hogy Henrik haragját szerelmének fellobbanása el ne csitította volna.

Henrik haragja ellobbant, amint Erzsébet fátyolát a földre tiporta. Erzsébetre már nem tudott haragudni, a fátyolon, mely menyasszonyát tőle elszakította, kitöltötte bosszúját. Most át akarta ölelni, meg akarta csókolni, de Erzsébet méltósága meghökkentette, észre kellett vennie, hogy Erzsébet szíve nem az övé.

Azért kíséretét elküldte, négyszemközt maradtak; szívéhez és eszéhez akart férni, szép szóval elérni azt, amit erővel nem tudott. Hangoztatta hűségét, meg nem fogyatozott szerelmét; vádolta Erzsébetet, hogy jogtalanul lépett a zárdába, megszegte a jegyesi ígéretet. Nem lett volna szabad az ő tudta, engedélye nélkül elhagyni őt, akármit is csalfáskodott Ágnes az ő dolgukban, mely csak kettejükre tartozott.

Erzsébet csak azt látta mindebből, hogy vele megint játszottak, szíve bezárult már Albert király családja előtt; tízen maradtak atyjuk halála után árvák, Ágnes anyáskodott fölöttük; külön utakon jártak. Erzsébetről lepattogtak Henrik vallomásai, fogadkozásai és vádjai. De akkor Henrik a legerősebb fegyvert szegezte ellene. Ha nem is hajlik már hozzá, hazájára, édesapja trónjára kell gondolnia. Amióta ő távol él hazájától, mióta elhagyta atyjának hűséges híveit, kik őbenne látták az ország fennmaradásának reményét, azóta az ország trónkövetelők és bitorlók kezén sínylik; ez alatt a tíz év alatt elpusztult az ország, kiskirályok szabdalták széjjel a szent királyok örökét, a szentkorona is vándorútra kelt és kalmárok alkusznak rajta. Atyja híveit irtogatják, elvesznek a nemzet legjobbjai, nincs, aki igazságot szolgáltatson az eltiport népnek, nincs, aki védje az özvegyeket és árvákat.

Henrik ügyesen forgatta szavát, Erzsébetben föltámasztotta hazájának emlékét, vele az országért, népért, koronáért való felelősség tudatát. Tudta, hogy ami eddig történt, arról nem tehet. Édesapja engedte Bécsbe, kisgyerek volt, amikor reá szakadt sorsának viszontagsága. De most már felnőtt, ha visszatérne, a nemzet királynét látna benne, nem gyermeket. És várna tőle, a szent királyok aranyágának utolsó hajtásától – egy fiút, aki történelmének nagy éveit hozhatná vissza. Hátha az Úr megkívánja tőle ezt az áldozatot? Hátha a zárdában csak a maga békéjét keresi és a mostohájától való szabadulást?

Henrik azt kívánta tőle, hagyja el a zárdát, térjen vissza vele Ausztriába és legyen a felesége.

Erzsébet lelkét a benső küzdelem szántotta végig. Nem a szerelem lángja égette, hanem hazájának gondja. Ő az egyedüli jogos örököse Szent István trónjának. Mintha a fehérvári kriptában alvó ősei hívták volna haza.

Nem tudott maga dönteni. Kitől kérjen tanácsot? Ezek a jó apácák tudatlanok voltak az ő dolgában és kinek is fájt volna itt, ahol csak a krónikákból tudtak valamit az ő egykor zárdákat romboló, falvakat égető, templomokat kifosztó, barbár, nyershúsevő és vérivó népéről, annak a távoli népnek a sorsa?

Kihez forduljon hát? Haladékot kért Henriktől, gondolkozási időt. Henrik látta szavai hatását és abban bízott, nyert ügye van. Ha Erzsébetet megnyeri, ő lesz a legkülönb a kilenc Albert-fiú közt. Szent István koronáját ő szerzi meg a családnak. Nagyon vonzotta már apját is ennek a koronának a fénye. Nagyapjuk, Rudolf császár még Kun László hadaival tudta csak császári trónját megmenteni, de megsegítőjének halála után mégis sietett pergament oklevélen átadni fiának, Albertnek az országot. Az akkor csak írás maradt. Most valóság lesz.

Erzsébet pedig bement a templomba. Kereste a szentségfülkét. Benne él Jézus, az ő Jegyese, aki az országok sorsát tartja kezében és királyok fölött uralkodik. Leborult a földre előtte. Könnyes lett a padló hosszú imádsága alatt. Tanácsot kért az Úrtól és erőt, jelet, amiből felismerje, mi az Úr akarata, mit tegyen, mihez kezdjen. Hűséget esküdött az Úrnak, szíve megszakad, ha az ő Jegyese elereszti kezéről. De imádsága közben hazája úgy állt lelki szeme előtt, mintha közéje és az Úr közé akarna kerülni, hogy elszakítsa őt Jézusától.

Megrémült, mikor száz sebből vérző országára gondolt. Mily örömmel gyógyítaná sebeit, mily boldogan viselné gondját. De hogyan? Jézusom, adj világosságot!

Azután úgy érezte, hazájának véres alakja helyébe egy hozzá hasonló, fehér ruhás, fekete palástos apáca áll. Ráismert. Megértően tekintett rá. Mintha azt suttogta volna neki: A királyságért, magyarok országáért fáj a szíved? Az enyém is fáj. Emlékezz, mit tettem érte! Értem is küldött atyám kétszer is; hagyjam el én Jegyesemet, legyek hitvese Ottokárnak, majd meg a nápolyi Anjou Károlynak. Atyám kérte, a pápa úr fölmentést is adott. Nemet mondtam, atyám haragját is magamra vontam. Jézusomé maradtam. Amikor hazámat hadak kergették, Jézusomat kérleltem. Amikor atyám bátyámmal viaskodott, szöges ciliciummal gyötörtem testemet, hogy országom kínját magamra vegyem. Az én Jegyesem minden népért szenvedett, én atyám házáért és népemért. Keresztemet hozzáérintettem az övéhez. Szenvedésemet egyesítettem az ő kínjával. Nem rajtad áll, hogy hazád sorsát kézbe vegyed, de Jézusnál mindent megtehetsz. Őt válaszd és bízd rá szép országunk gondját. Erzsébet jelet kért, Boldog Margit példájában megtalálta a jelet. Őt is kétszer hívták földi nászra, mégis Jézus arája maradt. Imádságában megvilágosodott elméje, azt is látta, Henriknek nem Magyarország miatt fáj a szíve. Az országok sorsát a Gondviselés irányítja. Abból, hogy Boldog Margit elutasította Anjou Károly kezét, az következett, hogy Károly Máriát, V. István leányát kérte meg fia számára. Magyar királyleány ment Nápolyba, az ő unokája, az a Károly Róbert, akivel Henrik most őt akarja szembeállítani. Mi lesz, ha enged szavának? Megint csak vérontás, országpusztítás, népnomorítás. A helyett, hogy hazája vérző sebeit gyógyítgatná, újakat üt kínban vonagló testén.

III. András leánya határozott. Most mondott le igazán mindenről, rangjáról, címéről, jogairól. Jézusnak adta királyságát, nem kért tőle mást, mint hazája gondját és az örök országot.

A lelki harc fölemésztette testi erejét. Egyszer csak úgy érezte, maga az Úr szólal meg szívében. Azt mondta neki: Az az én akaratom, légy állhatatos mindhalálig ebben a zárdában, ne hallgass a világ csábítására, meg ne fogjon emberi hízelgés, érzékeid gyönyöre után ne indulj. Van neked Jegyesed az égben, örök boldogságban lesz részed, mindent megtalálsz Jézusnál, amiről lemondasz a földön.

Az égi szó már úgy érintette lelkét, mintha elszakadt volna testétől. Elájult, úgy feküdt a padlón. Orrán, száján ömlött a vér. Mire magához tért, arcának rózsaszíne elszállt, Henrik előtt fehér ruhában, sápadt, vértelen arccal a tössi zárda lilioma állt.

Életrajza azt mondja: „Visszatérve a herceghez, kijelentette neki: Nem tagadhatja meg halandó ember szerelméért Istennek fogadott hűségét; neki van elgyűrűzve, nem szakadhat el tőle. Számára már ez a törvény: alázatos szófogadásban, magaválasztotta szegénységben, örök szüzességben él mindhalálig ebben a zárdában.”

Henrik méltatlankodva vette tudomásul Erzsébet elhatározását. El is ment tüstént és most már elfogadta azt, akit nővére, Ágnes szánt neki feleségül, a kölni érsek rokonát, Rupert virneburgi gróf leányát, Erzsébetet.

Erzsébet úgy érezte, most tett igazán fogadalmat, most adta át magát egészen Jézusnak. Ami emberi érzés korábban belehamiskodott szándékaiba, az mind elpárolgott. Szíve, lelke osztatlanul és tisztán Jézusáé lett. Angyali erényt őrzött halandó testében.

És míg huszonnyolc évet töltött oltárra tett áldozatként a tössi zárdában, Károly Róbert uralma alatt hazája felvirult, hatalmasabb lett, mint bármikor volt az elmúlt századokban.

Magyar liliom a svájci hegyekben

A tössi zárdára is, Erzsébetre is nyugodtabb napok következtek. Erzsébet most érezte, mily jó neki, hogy az Úr megszüntette árvaságát, idehozta, hol a megpróbáltatás gyötrő

döntései után a zárda is megismerte, kit nyert Erzsébetben. Ahogy lemondott a Habsburg-herceggel való házasságról, mindnyájuk szemében nőtt; látták, valóban Jézust keresi. A zárda családja kezdett felmelegedni iránta, büszkék voltak a „magyar királynéra”. Tiszteletüket a maguk módján igyekeztek megmutatni. Az ebédlőben szebb tányérokot, jobb evőeszközt tettek eléje; a konyhásnővér lopva a betegeknek való kosztból juttatott neki jobb falatokat. Amikor munkára rendelték, takarítani, sürolni, akárhányszor azt vette észre, hogy későn jött, a munkát valaki már elvégezte helyette.

Erzsébet nem bírta el ezt a megkülönböztetett bánásmódot. Hogy ne emlegessék mindig királyné néven, úgy kívánta, szólítsák egyszerűen budai Erzsébetnek. Ezen a néven mutatkozott be azoknak, akik látogatóba jöttek a zárdába, gyóntatójának is. Néha sikerült is így rangrejtve maradnia, sőt az alázatosság gyakorlására is módot adott neki származásának eltitkolása. Amikor a zárda rendkívüli gyóntatója először jött, amolyan darabos, faragatlan hegyi ember, akinek jellemét Szent Domonkos ruhája se tudta „udvari” erényekkel megfínomítani, Erzsébet is eléje járult. Sok volt a lelken; nem annyira bűn, mint inkább a zárdabálépés után gyakran jelentkező aggályos önvizsgálat, a világi életnek a zárdai eszménnyel való szembehelyezése. Erzsébet sűrűn gyónt, többször, mint a Regula kívánta volna. (Szent Domonkos rendje számára Szent Ágoston Reguláját fogadta el, ezt egészítette ki szabályzatával.) Szerette volna, ha lelke egyszerre megszabadul minden régi tehertől; amint jobban megismerte a szentek életét, amint behatolt rendje szellemébe, mindig jobban érezte, mily tökéletlen még a lelke. Aztán csak rajtakapta magát, hogy múltja visszatér, zsoldározas közben is megjelenik a budai vár képe, a hegy alatt messzefolyó méltóságos Duna, a végtelen síkság. A honvágy is sokszor gyötörte, néha édesanyjának vonásait, hangját próbálta emlékezetébe idézni, de nem sikerült neki. Apja is ránézett néha azzal a lágy tekintettel, mikor utoljára látta a búcsúzásakor.

A zárda rendes gyóntatója már ismerte finom, tiszta lelkét; tudta, hogy önvádja mögött az alázatos és tiszta lélek küzdelme rejtőzik. De ez az új ember, a rendkívüli gyóntató már úgyszólván belefáradt az egész zárda gyónásába. Most a legvégén, mikor a zárda legifjabb tagja térdel előtte, sehogy se akart vége lenni a gyónásnak. A gyóntató csak azt látta, hogy egy aggályos lelkű nővérral van dolga. Valami derengett benne, hogy az ilyenekkel határozottan kell bánni. Amikor Erzsébet nem akart végére érni kísértései, nyugtalanságai feltárásának, megkérdezte tőle, hogy hívják. Budai Erzsébetnek – volt a válasz.

– Igazán nyomorult, szerencsétlen teremtmény lehetsz, – mondja a gyóntató – megérdemled, hogy ily gyötrelemben legyen részed, ha nem átalottad a világ másik végéről idejönni a zárdába.

Erzsébetnek szívébe nyilallt ez az esetlen szó. Mint rendesen tette, ha emberekkel volt baja, ha bántották – az Úr Jézushoz menekült. Kisírta magát a szentségi Jézus előtt, nála megtalálta a vigasztalást.

De a szegény gyóntató is meg volt lepődve, mikor azt hallotta a perjelnőtől, hogy a legifjabb nővér – a magyar királyné. Hiszen jó szív lakozott ebben a darabos emberben. Amint tehette, bocsánatot kért Erzsébettől paraszti viselkedéséért. Erzsébet nemes, finom, alázatos válaszából megértette, hogy vannak királyi lelkek, kik az egyszerűségben, alázatosságban fenségesek.

Akkoriban még nem volt szokás abban a zárdában az évi általános gyónás, Erzsébetnek szíve sugallta, hogy ne elégedjék meg a heti gyónással, mely hasznos és szükséges ugyan a lelki életben, hanem évenként egyszer általános gyónást is végezzen. Ezáltal mélyebb betekintést nyert saját lelkébe, jobban látta, hol van hibáinak, gyökere, mi az, ami az előhaladást gátolja. És a szentségi kegyelem a bűnbánat könnyeivel egészen tisztára mosta üde, szép lelkét, lendületet adott lelke szárnyainak, hogy mindig közelebb jusson az Úrhoz. A magyar királyleány abban a távoli zárdában olyanná lett, mint a felfedező; ő a lelki élet

országában talált egy új módszert, mely a lélek kincseskamráját gazdagítja. A nővérek közt hamar meghonosodott az évi általános gyónás szokása.

„Budai Erzsébet”-ről csak a beavatottak tudták, hogy aranybölcsőben nevelkedett. Hiába próbálták megkülönböztetni, származása iránt való figyelmüket kifejezni. Amint ezeket észrevette, ő is találékony lett elhárításukban.

Az ebédlöben szívesen vállalta a felszolgálat; ha valaki vele szemben akart udvariaskodni, megelőzte, kivette a tálal kezéből és ő kínálta. Észrevétlen kicserélte a neki adott finomabb terítéket és odacsúsztatva a szegényebb származású nővér elé. Mindig csak a közösség számára főzött ételekből akart enni. A konyhásnővér nagyon meg volt vele elégedve. Erzsébet nem vett észre soha semmi hibát főztjén, nem volt kifogása és nem volt kívánsága.

Szobájában sem tűrt semmit, ami a szegénység szellemével ellenkeznék. Az a pár bútordarab, amire egy apácának szüksége van, nem volt külön, mint amilyenek akkor a parasztházakban voltak használatosak. Arany, ezüst tárgyat nem tűrt szobájában. A falon fafeszület, egyszerű faragás, a szenvedő Krisztus nézett le rája. Az ágyon szalmazsák, ócska takaró. Zárdájának semmiben sem akart terhére lenni, tudta, hogy Ágnes királyné keveset juttat érte a zárdának. Harminc garas évi jövedelme volt, ez alig futotta személyi kiadásaira.³ Amint régi ismerősei, hívei Ausztriában ezt megtudták, vettek ugyan egy birtokot Öringenben, Erzsébet tartására a zárdának. Ebből 40 mérő búzát kaptak évenként. De ez Erzsébet szegényes életmódján semmit sem változtatott.

Nem szégyellte a használt, foltokkal ékes ruhát sem. Nagy ritkán meglátogatta őt Ágnes királyné. Akkor is kopott ruhájában fogadta. Ágnes szolt is neki érte. „Nem járhat a magyar király leánya úgy, mintha új ruhára se telne neki!”

Erzsébet nem változtatott szokásán; a szent szegénység szerelméből tette, tudta, hogy égi Jegyese a szívét nézi, nem a ruháját.

Amikor a heti kapitulum következett, Erzsébet alázatosságán épült mindenki. Megható volt, ahogy vádolta magát a hét folyamán történt hibákért, miket a napirend ellen elkövetett, a károkért, melyeket gondatlanságával, ügyetlenségével néha okozott, a társai iránt való figyelmetlenségért.

Királyi szívét nagylelkűsége mutatta. Szegénnyé lett ugyan Krisztusért, de lelke gazdaggá vált.

Szívének gazdagsága, lelkének szépsége égi Jegyesének adománya volt. A tössi zárda serény volt az Úr dicséretében, a napi zsolozsma végzésében. A zárdatemplom kórusában

³ Pór Antal (i. m. 482. l.) védelmébe veszi Habsburgi Ágnes, azt véli, a tössi apácák, Elsbet Stigel elfogultak voltak Ágnessel szemben, mint a svájci történétírók általában. Pór szerint „Ágnes *böven* gondoskodott Erzsébetéről, nem feledkezett meg a zárdáról sem”. Két oklevéllel akarja állítását igazolni. Az egyikben Lipót osztrák herceg 1312-ben a tössi apácáknak Ágnes kérésére 7 ezüstmárka jövedelmét engedi át. A közzétett szöveg szerint (*redditus septem marcarum argenti, in nostro locatos dominio*) a nővérek a kamatját kapták ennek az összegnek. Talán ez a tőkéje az Erzsébettől élvezett 30 garas (soldo) évi jövedelemnek? Ugyanott egy másik oklevél arról tanúskodik, hogy a tössi zárda Erzsébet tartására 200 márkát kap 1318-ban. Ez egyszeri adomány volt, bizonyára ezen vették az öringeni majort. – E számadatok megfelelnek annak, amit Elsbet Stigel is közöl. Csak azt nem értjük, hogyan lehet ez alapon Ágnes bőkezűségéről beszélni? Hiszen ő, mint III. András özvegye hitbéréért évi 8000 márkát kapott a magyar királytól egész haláláig, 1364-ig. Ebből a 8000 marka évi összegből igazán nem volt nehéz III. András árvájának egyszeri adományként, két tételben 7 márkát és 200 márkát adni. Akkoriban másként gondolkoztak ám a királyok és királynék bőkezűségéről! Egy marka 64 vagy 56 garas, 1 garas kb. egy arany korona. (Hóman–Szekfű II. 314.) Tisztán szemlélődő életet élő zárdában ma is előfordul, hogy a karimára hivatott tagok ekkora vagy ennél nagyobb „hozományt” visznek magukkal. Több adatunk van rá, hogy a tössi zárdát szegénysége miatt a nővérek családja életjárdékkal vagy egyéb jelentős adománnyal támogatta. Egészen nevetséges Pór állítása, hogy a tössi zárda Ágnes adományai révén gazdagodott meg, úgy, hogy 100 nővért is eltarthatott. Erzsébet halála után Ágnes jobban támogatta ezt a zárdát, de ezt Elsbet Stigel sem hallgatja el.

Erzsébet úgy érezte magát, mintha az angyalok társa lenne. Apácaélete első éveit alatt mindinkább belekóstolt a közös karima édességébe. Ízlelte a zsoldárok mézét, a himnuszok ritmusán szíve az Úr felé dobogott; az olvasmányok a mennyei tudás kenyérével táplálták. Még ha beteg volt is, nem maradt el a kórusról, csak ha testét nem bírta odáig vonszolni. A karima szépsége, benső rendje, változatossága felüdítette lelkét, belemerítette az áhítat tengerébe, megtöltötte mély gondolatokkal. Tartalmat, az ünnepeknek megfelelő hangulatot talált benne; az év megkapta benne az Úr Jézus életéhez, a hit nagy titkaihoz simuló ütemet, változatosságot.

Erzsébet zárdái életében megújult rokonának, Boldog Margitnak a Nyulak-szigetén szigorú önmegtagadásban eltöltött szép élete. Rendjük is közös volt, a lelkük is. Erénygyakorlataiban Boldog Margitot állította mintának maga elé, a liturgiának átélésében pedig annyira a nyomában járt, hogy a két életrajz, Boldog Margité és Erzsébeté, néha majdnem szószerint egyezik. Boldog Margit bizonyára általa lett oly népszerűvé a környék dominikánus zárdáiban, hogy életrajzát több helyen lemásolták és Suso Henrik írásaival együtt őrizték.⁴

A kórus átsugárzott az egész zárdára. Erzsébet lelkében egész nap visszhangzottak a kórus énekei. Rajta volt, hogy elmékedéseivel megfogja, feldolgozza a karimában nyert benyomásait. Az imádság szelleme átítatta egész valóját, munkáját, üdülését, pihenését átjárta a benső áhítat, az Úr jelenlétének tudata. De volt is rá gondja, hogy az Úr Jézussal való együttélését öntudatosítsa, fokozza. Pénteki nap nem ivott semmit, se bort, se vizet az Úr szenvedésének emlékére; négyszázszor csókolta meg a földet cellájában, minden leborulásnál rövid imát mondva. Ezt nevezték veniának. Így kapcsolta össze a testi önmegtagadást a lélek áhítatával máskor is. Adventben, a karácsonyvárás hangulatát sok-sok Üdvözlégy elmondásával igyekezett ébrentartani. Amikor pedig megjött a szentséges karácsonyjé, rejtekhelyet keresett, ott öntötte ki szíve áradó szeretetét a betlehemi Kisdredre, tiszteletét a Szűzanyára. A Boldogságos Szűz iránt való tisztelete – magyar vérének öröksége volt. Ezt Svájcban is oly kedvesen gyakorolta, hogy életrajzírója külön megemlékezett róla. A Mária-ünnepek számára a zárdái élet egyöntetű menetében olyanok voltak, mint pusztában járónak a pálmaligetek.

Kicsi kis kör az, melyben egy apácaélet kibontakozik. Kőfallal kerített zárdá udvarral és kerttel, a kyburgi grófságban (ma zürichi kanton) egy szembetűnő síkon, a Töss patak mellett. – A zárdában egy kis cella, rácsos ablakából távoli hegycsúcsok fehér ormai látszanak, benne pedig hazáját, mindenét elvesztett magyar királyleány jár a lelki élet magasbavivő útjain. Míg szívében megfakulnak a föld színei, elhalványodnak emlékei, míg szeme messze távlatokban hiába keresi hetedhét országon túl levő drága hazáját, szívében az örök haza hívása hangzik. A tössi zárdában Pannónia virágoskertjének szép fehér lilioma nyiladozott.

Zarándokúton

Amikor Erzsébet megívta nagy harcát égi Jegyeséért Henrik herceggel, ki a zárdából akarta elvinni, életét áldozatként adta át Jézusnak. Állta is az áldozatot. Az Úr megmutatta, hogy szívesen fogadta Erzsébet áldozatát, mert hamarosan súlyos betegséget küldött rája. Erzsébetet megviselte a benső küzdelem, fiatal életének sok viszontagsága megtámadta szervezetét. A betegség hirtelen jött, Erzsébetnek az ágyat kellett őriznie. Orvosokat hívtak, azok azt tanácsolták, vigyék el a beteget az aargau-i Badenba fürdőre. A badeni sósfürdőt már a rómaiak idejében sokan keresték; akkor Aquae Helveticae volt a neve. Jóhíre megmaradt a fürdőnek a középkorban is. A habsburgi grófok voltak a terület urai. Hatalmas várat építettek

⁴ Vö.: Vargha: Seuse a magyar kódexirodalomban. 18. l.

Baden 459 méter magas hegyére, onnét uralkodtak a vidéken. Amikor a család sorsa a császári koronára ívelt föl, akkor is szívesen tartózkodott itt a család egyik-másik tagja.

Néhány apáca kísérte el Erzsébetet a badeni fürdőre. A fürdőzés jót tett Erzsébetnek, egészsége kezdett javulni. A vár azoké volt, akik közt nevelkedett, de most elkerülte őket. Königsfelden két óra járásra volt Badenhez. Ott lakott mostohaanyja, Ágnes; előljárói engedélyével felhasználta az alkalmat, hogy meglátogassa őt.

A königsfeldeni zárda gyorsan épült. Magyar vagyon, András király kincsei siettették az építést. A zárda is, a templom is művészi kezek alkotása volt. Amikor Erzsébet meglátta, a tössi zárda képe támadt fel előtte. Mennyire más a kettő! Tössben a názareti ház egyszerűsége, igénytelensége. Itt fejedelmi palota, díszes, köcsipkés, oszlopos kapuval, művészi arányú homlokzattal. Jobban tetszett neki a maga zárdája. Mostohaanyjának külön háza volt a zárda mellett, ott lakott, de szabad bejárata volt az apácákhoz. A königsfeldeni klarisszák háza nagyszabású volt, 300 apáca is élt benne egyszerre. De az új templom, az vonzotta. Rejtelmes félhomály fogadta benn, a félhomályba a szentély üvegablakai sugároztak át színes fénykéveket; az ablakok fénye a hatalmas főoltár körvonalait simogatta körül és színes foltokat borított a magas oszlopokra. Erzsébet itt is a szentségben rejtőző Jézust kereste, majd megtekintette az ablakok üvegképeit. Az egyik, mindjárt, a kapuval szemben, különösen megragadta. Édesapjának és mostohájának esküvőjét ábrázolta a kép. Erzsébet lelkében ez a kép megint árvasága tudatát ébresztette fel, de most oly közel volt az, akihez gyászát odavihette. Megindultan imádkozott édesapja üdvéért és hazájáért. Ágnes királyné most is mostohája volt, hiába próbálta az anyát játszani. Jól esett Erzsébetnek az, hogy mostohája híven őrizte férjének, az ő édesatyjának emlékét, sokat imádkozott és miséztetett érte. Ez megértőbbé tette iránta. Nem panaszkodott és nem tett szemrehányást neki. Hiszen boldog volt, hogy élete révbe talált. Pihenni szeretett volna Ágnes mellett, hogy egészségét rendbe hozza. Ágnes a zárda mellett is a régi maradt; idehozta kincseit, megmutogatta Erzsébetnek sorra őket. Micsoda remekei voltak ezek az ötvösművészetnek! Volt köztük egy csodaszép diptichon, egymást fedő két fával bélelt ezüstlap. Erzsébet szeme elámult, mikor Ágnes kinyitotta előtte ezt a kincsestáblát. A táblák kerete drágakövekkel volt kirakva, drágaköves szegélyek osztották a táblákat négyzetes mezőkre. A baloldali tábla közepén bizánci kőbe vésve a dicsőség Királyának képe, a jobboldalin pedig a keresztrefeszített Üdvözítő, mellette a fájdalmas Anya és Mária Magdolna. A kereszt felett két angyal sírt. Mennyi szépséget varázsolt rá erre a két ezüstlapra a művész keze! A két dombormű közé az Úr életének és szenvedésének jeleneit festette finoman, áhítatot ébresztő beleérzéssel. A bal lap sarkán a négy evangélista jelképe. Erzsébet alig győzte végigcsodálni az egyes képeket, aztán a táblák keretén belül a szentek sorát kutatta végig. Azok a szentek voltak, kiket az ő ősei tiszteltek, azok, kiknek példáján buzdultak és közbenjárásukért esdekelték. Boldogan szemlélte köztük a szeráfi szentet, Assisi Ferencet, kinek édesapja volt nagy tisztelője; az ő „barátainak” budai templomában temettette el magát; de aztán szeme odaért a jobb tábla felső sorára, ékes, szép képírással szent őseit, István királyt, Imre herceget, László királyt látja és védőszentjét, Erzsébetet. Édesapjának mélyhitű buzgósága szólt hozzá erről a diptichonról, királyi házuknak büszkesége. A mennyországban is naggyá lett a magyar nép, szent királyok öröködnék odafenn népük fölött. Áhítattal csókolgatta védőszentjének képét és nem tudott betelni a műremek bámulatával. Atyai nagyanyjának, a velencés Morosini Tomassinának lehetett az a gondolata, hogy ezt a családi kincset fia számára megcsináltatja.⁵

Ágnes királyné kincstárában az Árpád-vér öntudata magasra szökött benne és csodálta édesapja nagylelkűségét, hogy ily gazdagon gondoskodott Ágnesről és róla. Tetszettek neki a

⁵ Ez a diptichon ma a berni városi múzeumban van. Képe: Hóman–Szekfü II. 192.

remekművű ereklyetartók, kis házioltárok, drága ékszerek, képek, szobrocskák, finom használati tárgyak, melyeket Ágnes magával hozott. Tudta, hogy édesapja neki szánta ezeket örökségül. Ágnes úgy szedte őket össze, 800 darabot, mikor 1301-ben Budát elhagyta. Vérének önérzete se engedte volna, de a szent szegénység szeretete is visszatartotta attól, hogy valamit elkérjen belőlük, Ágnes pedig üres kézzel bocsátotta el pihenése leteltével vissza Badenba, hogy fürdőzését befejezze.

Szíve Maria-Einsiedelnbe vonzotta, a Szűzanya kegyhelyére. Orvosai jónak találták, hogy a fürdőzés után levegőváltásra menjen, előljárói is szívesen járultak hozzá, hogy ezt a vágyát elérhesse. Egész élete úgymint zarándokút volt, messziről ért a tössi zárda kapujáig. Az einsiedelni bencések monostora az ősi kegyképpel ezidőtájt lett keresett búcsújárhellyé, mely vonzotta a zarándokok seregeit. Magyarok is sokan fordultak meg itt.

Erzsébet zarándokútja Zürichen át a tó partján vitt a cél felé. Zürichben rendjének volt zárdája; ott pihent meg. Nagy tiszteletben volt része rendje részéről is, a város részéről is. Aztán kedves, szelíd dombok alján ment az országúton társnőivel, lassan mentek, jól beosztották az utat, meg-megálltak pihenni a falvakban, betértek a templomokba. Olvasómondással, elmélkedéssel, énekszóval telt el az út. Közben a Zürichi-tó tiszta tükreben gyönyörködtek, élvezték a távlatokat és a természet szépsége szívükből zsoltárokat fakasztott. Azután a tó déli szögleténél elhagyták a partot, befelé mentek, az út mindinkább emelkedett. Felkapaszkodtak Schönboden magaslatára, onnét visszatekintettek a megtett útra; alattuk kékllett a Zürichi-tó, mint egy szépséges sarló; rajta túl a Limnat völgyén át Badenig láttak. A szemhatárt Appenzell és Glaris hegyei zárták le. Aztán délfelé nézve eléjük tárult a Sihl folyó és az Alp patak völgye, a Rigi havas ormai integettek messziről. Az Alp völgyében az apátság hatalmas épülete, a kegytemplom tornyai emelkedtek ki a város fölé. Lábuk most már sebesen vitte őket tovább. Estére odaértek a kegyhelyre.

Az apátság előre tudta, hogy nagy vendég érkezik, a magyar király árvája, az Árpádok trónjának örököse. Errefelé megelőzte őt híre, tudtak egyet-mást arról, milyen bánásmódban volt része mostohája részéről. A svájci nép érzésben rokon volt a magyarral; szerette a szabadságot, nem hajtotta meg nyakát a zsarnok előtt, de örömmel és hűséggel szolgálta törvényes urát. A magyar királyné érkezésének hírére megtelt Einsiedeln a környékről jövő nemesekkel, lovagokkal. Az apát maga is hercege volt a birodalomnak. Királynét megillető módon fogadta a zarándokot. A nép is, a nemesség is nagy tiszteletadással hódolt előtte. Meglepte őket a királyleány szép alakja; tartásán még meglátszottak a nemrég kiállott betegség nyomai. Részvét és bámulat kísérte Erzsébetet a templom kapujáig. A nép megérezte, hogy Szent Erzsébetnek nemcsak vérszerinti, hanem lélekszerinti rokona jár köztük. A királyné elrejtőzött az apácaruhába, de királyi szíve-lelke egy csapásra meghódított mindenkit, akit a tisztelet vagy a kíváncsiság Einsiedelnbe hozott.

Őt zarándokszíve, a Szűzanyát tisztelő magyar szíve vonzotta ide. Apácakísérőivel előre ment a kegyoltárig. Fenn az oltár fölött a régi kegykép, a IX. században hozta ide Szent Meinrad remete, aki kápolnát épített számára. Az a legenda járta, hogy Krisztus maga jött el angyalaival, hogy a kápolnát felszentelje. A Szűzanya bőségesen osztotta áldását azokra, kik őt zarándokjárásukkal tisztelték.

A kis kápolna fölé hatalmas templom épült, mellette nagy apátság keletkezett; míg a századok múltak, a zarándokok buzgalma és áldozatkészsége nem lankadt. Adományok sokaságával ékesítették a kegyhelyet. A szenvedő emberek egyszerű hite, bizalma nyilatkozott meg abban, hogy akinek amilyen baja volt, jelképesen odatette a Szűzanya elé, gyógyítsa meg. Voltak ott aranyból, ezüstből kezek, lábak, volt különösen sok szív. Jobban fáj az, ha fáj, minden másnál.

Erzsébetnek nagyon fájta a szíve. Szerette volna ő is odatenni aranyból kimintázva a Szűzanya elé az ő sokszor megkínzott, megalázott szívét. De a magyar királyleány oly szegény volt, hogy erre sem telt neki. Oly értelmetlennek tűnt fel neki egész élete, az a

bizonytalan hányódás, az a hazátlan vándorlás. Nem értette mostoháját. Annál nagyobb vágygal kereste most itt az ő mennyei Édesanyját. A Salve Regina felhangzott a Completorium után a bencések kórusán, Erzsébet szíve velük énekelt. Közben szeme le nem szakadt a kegyképről. Úgy bánatosan, zarándokáhítattal nézett az Irgalom Anyjára a siralomvölgyéből. Közben megvilágosodott előtte élete értelme. A Szűzanya is hazátlanul járta a földi élet útjait. Ő is trónjavesztett család királyi sarja volt, száműzetésben, rejtőzködve élt Názáretben, futnia kellett Egyiptomba és menekülnie ellenségei színe elől. Azért is néz oly megértőn, oly magához simogatón Erzsébetre.

A zarándok úgy érezte, a Szűzanya kicserélte megkínzott szívét, helyébe újat adott; erőset, megbocsátót, a kereszttől, szenvedéstől vissza nem rettenőt. A Fájdalmas Anya szíve a keresztfára alatt úgy kitágult, hogy minden bánat, fájdalom beleférjen. Erzsébet megtalálta benne azt az anyai szívet, melyre annyira sóvárgott.

Most már nemcsak szívét ajánlotta fel a Szűzanyának, hanem azt a koronát is, melynek örököse volt. Szent István koronáját már a szent király a Boldogasszonynak a gondjára bízta. A szent királyok családjának utolsó sarja Einsiedelnben békült meg teljesen sorsával, mert a Fájdalmas Anya visszaadta szíve biztonságát és megnyihította népéért, hazájáért aggódó lelkét.

Többet gyógyult a kegyhelyen, mint a badeni fürdőn. Megerősödve tért vissza a tössi kolostor meghitt, kedves körébe, hol már nagyon várták nővérei.

Elrejtőzve Krisztusban

Mióta Erzsébet hazaért zarándokútjáról, a tössi zárda mindig kedvesebb lett előtte. Azelőtt fel-felcsillant a remény, hogy egyszer csak hazamegy, Ágnesnek is, Henrik hercegnek is tervei voltak vele. Lassankint beleszokott abba, hogy helyzetét ne érezze száműzetésnek és a pár hónapos távollét alatt már úgy gondolt a tössi zárdára, mint végső otthonára.

Hősies lemondása a világról, a Henrik herceggel való házasságról, hirtelen támadt súlyos betegsége, béketűrése a zárdában is nagy becsületet szereztek neki. Az öregebb nővérek is meggyőződtek róla, hogy nem mint elkényeztetett és a zárdai életben csak terhet jelentő kiváltságos hercegnő, hanem mint az életszentségre komolyan törekvő apáca került közéjük.

A tössi domonkosrendű apácákról el lehet mondani, hogy soraikban sokan voltak olyanok, akik az életszentség útján jártak. Kevés oly zárda van a középkorban, melynek benső élete annyira ismert volna az utókor előtt, mint a tössié. Erzsébet épp abban az időben gazdagította erényeivel ezt a zárdát, amidőn benne a lelkiélet a maga virágkorát élte. Ezt a kort jellemzi finom írásaival Elsbet Stigel, maga is tössi apáca, Erzsébetnek a zárdában fiatalabb kortársa.⁶

Elsbet Stigel jómódú és tekintélyes zürichi családból származott; gyermekkorában került Tössbe, körülbelül akkor, midőn a magyar királyleány. A zürichi polgárleány nagy tisztelettel vette körül a „magyar királynét” (mindig így nevezi őt életrajzában), a gyermek szemével és együttérzésével figyelte minden lépését. Erzsébetnek is feltűnt ez az okos, kedves leány, ő

⁶ Elsbet Stigel 1300 körül született, 1360 táján halt meg. A domonkosok rendje boldognak tiszteli, kultuszát az Egy ház nem ismerte még el éppúgy, mint Erzsébetét sem. E. Stigel írta meg kb. 40 tössi apácának életét, köztük Erzsébetét is. Heinrich Susónak volt lelki leánya. Suso több levelet írt hozzá. Elsbetnek fontos része van Suso önéletrajzában keletkezésében. Vö.: F. *Vetter*: Ein Mystikerpaar des vierzehnten Jahrhunderts. E. Stigel und Vater Amandus. Basel. 1882. – A tössi zárda története: H. *Sulzer* és I. *Rahn*: Das Dominikanerinnenkloster Töss. A.: Mitteilungen des antiqu. Gesellschaft in Zürich. 26 kötetének 2. és 3. füzeté. Zürich. 1903–4.

már a fogadalmasok közt volt, Elsbet pedig még a jelöltek, majd a noviciák közt. A fogadalmasoknak ezekkel csak engedéllyel lett volna szabad beszélni.

Erzsébet árván került a zárdába, az öregebb nővérek közt kevesen értették meg, szíve oda vonzotta a fiatalokhoz, köztük hamarabb találhatott testvéri szívet. Néha megállt velük beszélgetni, de amint a folyosó végén feltűnt a magisztra vagy más felügyelő nővér, a kis csapat szétrebbent, Erzsébet elsőnek futott közülük. Ez megint csak alkalom volt arra, hogy a heti kapitulumon megalázza magát.

A zárdát a külvilággal csak a beszélő-szoba kapcsolta össze. A nővérek nagyrésze a környék városaiból és falvaiból származott; Winterturból, Zürichből, Konstanzból. Néha megjöttek a rokonok, a zárdában boldog izgalommal sietett valaki a beszélő-szobába rokonaihoz. Erzsébetet alig látogatta valaki. Nagyritkán megérkezett Ágnes, a zárda nagy tiszteessel fogadta. A fiatalabb nővérek Erzsébet szívével néztek az özvegy királynéra. A kis Stagel sosem tudott vele rokonszenvezni. Ezek közt Erzsébet tekintélye azáltal is nőtt, hogy Konstanzból Tössi Walter, a zárda ügyvédje két unokáját hozta a zárdába. Walter úr sokat utazott, világot járt ember volt, aki történetesen épp akkor járt Budán több konstanzi polgárral, midőn Erzsébet született. Tudott is színesen mesélni a magyar urak díszes ruháiról, gazdagságáról, az ország és a király nagy öröméről, a borral telt budai kutakról. Még a hazai harangszó emlékét is visszaidézte Erzsébet lelkébe.

Bármennyire el is zárja a nagy kőfal az apácát a világtól, mégis vannak, akiknek a lelke kifelé fordul és a zárda magányában is együtt él családjával, rokonságával, a világgal. Aztán meg a zárda maga is egyik tagja a nagy rendi közösségnek, az ebédelőben a prédikátor-rend szentjeinek életét, a rend történetének kimagasló eseményeit, Szent Domonkosnak, Szent Tamásnak (1323-ban avatták szentté), Ekehart mesternek szebb és könnyebb írásait, leveleit olvasták a Szentírás és más jámbor könyvek mellett. A férfi-rend pedig részt vesz a kor tudományos küzdelmeiben, belesodródik a pápaság és a német császár harcába; a pápa nincs is már oly messze; túl a nagy hegyeken, Avignonban rendezte be udvarát. A nagy események hírért meghozták a zárdába is a generális által kiküldött vizitátorok, a tartományi perjel, az időközönként megjelenő gyóntatók. Erzsébet előtt sem marad titokban azoknak sorsa, akikkel gyermekkorában együtt élt Bécsben. Egykori jegyese, Henrik herceg is részt vett a Bajor Lajos elleni küzdelemben; Mühlдорfnál fogságba esett (1322). A fogság megviselte egészségét, de amúgyis lovagias jellemét megnemesítette. Kiszabadulása után nem sokáig élt már, 1327-ben meghalt és Königsfeldenben temették el a családi sírboltba.

Erzsébet lelke tudatosan szakította szét azokat a szálakat, melyek a világhoz fűzték; azokból az eseményekből, melyek ismerősei sorsát döntötték el, azt látta, hogy a Gondviselésnek is ez a szándéka vele. A lelki életnek éppúgy kell a megfelelő környezet és a levegő, mint minden más életnek. Neki az Úr adta meg ezt a környezetet és a tössi zárda szelleme üdítette, nevelte lelkét. Amint távolabb került tőle minden, amit elhagyott, amint érezte, hogy őt is elhagyta mindenki és megfélemeztek róla annyira, hogy zárdai életének 28 éve alatt soha egyetlen rokona sem látogatta meg, még kedvesebbé lettek neki nővérei a zárdában, akikkel együtt nőtt fel, együtt viselte a közös munka terhét, együtt járt velük a krisztusszeretet magaslatain. A közös életnek megvan a maga terhe, de megvan a boldogsága is. Erzsébet nagyon érzékeny volt, könnyen sebezte minden sanda pillantás, élesebb szó. De hamar tudott felejteni és könnyen megbocsátani.

Mivel maga is sokat szenvedett, egészen mély érzéke volt mások baja, gondja iránt. Senki nem tudott úgy beteget ápolni a zárdában, mint ő. Amíg egészsége bírta, ott volt mindig a betegszobában, mikor valakit ápolni kellett. Pusztá megjelenése már gyógyítólag hatott, hát még kedves szavai, együttérzése, vigasztalása.

Sokan keresték fel a nővérek közül tanácsért, vigasztalásért. Ha valakinek meghalt valakije, a zárda királyi árvája velük együtt sírt és gyászolt, halottaikért önmegtágadásokat és imádságokat vállalt. Iparkodott, hogy mindenkinek mindene legyen.

Szemefénye lett a zárdának. A fiatalok úgy néztek rá, mint eszményre, erényeit utánozták. Rajongó szeretet vette körül, Elsbet Stagel életírásából is ez sugárzik feléje.

A zárdák életében nincsenek zökkenők, hirtelen átmenetek. A fiatalok együtt élnek az öregekkel; néha megszólal a lélekharang és egy-egy nővér kilép a sorból, meggyászolják, eltemetik. Azok közül, kiket Erzsébet ott talált a zárdában, mikor belépett, többen fölcserélték a földi életet az örökkévalóval. Voltak olyanok is köztük, akik valaha Erzsébetre ferde szemmel néztek. A zárdában aztán híre terjedt, hogy ez a nővér is, a másik is visszajár, megjelenik ennek is, annak is, kéri, engesztelje meg Erzsébetet, mert az ő megbántása miatt nyúlik meg számukra a tisztítóhelyen való szenvedés ideje, késik a boldogságba való belépés órája. Az egyik visszajáró lélek nem nyugszik addig, míg magának Erzsébetnek is meg nem jelenik, amikor ő a kóruson imádkozik. Kérleli, járjon közbe érte, rövidítse meg szenvedéseit. Erzsébet imádsága, közbenjárása nagyon kedves az égi Jegyesnél. Ezek a jelenések elmúlnak, az ő közbenjárása megnyitotta az örök élet kapuját az eltávozottak előtt.

Ez a világ idegenné válik Erzsébet előtt és míg teste itt van, lelke már a másvilágban érzi magát otthon, földi élete el van rejtve Krisztusban. A tössi zárda tagjai benne élnek abban a titokzatos, mélységes életközösségben, mely mindnyájukat összekapcsolja mint tagokat Krisztussal az ő titokzatos testében.

Míg önmegtagadással fékezik a testet, felszabadítják lelküket; míg érzéseiket bezárják a világ elől, lelki szemük előtt a másvilág titkai tárulnak fel. Míg a természetet megtiporják, a kegyelem természetfölötti élete sarjad bennük dúsan, erősen.

Az is nagy szerencsájük, hogy a prédikátor-rend jó lelkivezetőket ad nekik. Nemcsak tudósokat, hanem jámbor, szent, lelki embereket. Ezek meg tudják szelni az evangélium kenyerét úgy, hogy édessé válik e magasra törő női lelkek előtt. A kis Elsbet Stagel először lelki könyvek olvasásával akarja a tökéletesség útját megismerni. Ekehart mester írásait olvassa. De hiába, kemény kenyér az még az ő leánytermészetének. De aztán tudomást szerez arról, hogy Konstanzban 1327 óta egy fiatal dominikánus ragadja magával a híveket. Suso (Seuse) Henriknek hívják. Először könyvekből ismeri meg Susót: „Az örök bölcsességről szóló kis könyv”-ből (Büchlein der Ewigen Weisheit, 1327–28-ban írta Suso), meg az Igazságról szóló kis könyvből (Büchlein des Wahrheit, 1329 előtt.) Levelet ír neki, megkéri, legyen lelkiatyja. Suso szabadkozik, de a nagy bizalomnak nem tud ellenállni. Először leveleivel, írásaival, aztán közvetlen vezetéssel irányítja Elsbet Stagel lelkét.⁷

Mi lehetne más ez az irány Krisztus arája számára, mint az Úrral való misztikus egyesülés? A tössi zárda a legjobb kezekbe kerül, Suso lesz először Elsbet Stagel, aztán mások lelkivezetője. A zárdában kivirul a misztikus élet csodakertje, úgy, mint korábban Helftában, Szent Mechtild és Gertrud otthonában. Igazában nem történik más, mint hogy

⁷ Suso (Seuse) Henrik Amand 1295–1300 közt született Konstanzban, lovagi családból. Fiatalon lépett Szent Domonkos rendjébe Konstanzban. Tanulmányait Kölnben fejezte be, ahol akkor Ekehart mester is tanított. Susóra nagy hatással volt a kiváló misztikus. 1327-ben Konstanzban lett Suso lector (teológiai tanár). Élénk irodalmi, lelkipásztori tevékenységet fejtett itt ki, majd tíz évig száműzetésben él, 1339–49 közt aztán visszatér szülővárosa konventjébe. Onnét Ulmba került, hol 1366-ban meghalt. XVI. Gergely 1831-ben boldoggá avatta. Ünnepe márc. 11-én. Pór (i. m. 484) úgy tünteti fel a dolgot, mintha Suso Erzsébetnek is gyóntatója lett volna. Ez azonban csak élete vége felé, 1330 után volt lehetséges az életrajzi adatok összevetése szerint. Munkáinak több kiadása van. Nikolaus Heller: Des Mystikers Heinrich Seuse O. Pr. Deutsche Schriften. Mainz, Regensburg 1926. kiadást használtam. Legjobb kiadása: K. Bihlmeyer: H. S. deutsche Schriften. Stuttgart 1907. Horologium Sapientiae c. munkáját a XV. század végén magyarra is lefordították. L.: Vargha Damján: Seuse Henrik a magyar kódexirodalomban. Budapest, 1910. A Susóra jellemző szövegeket az itt közöltekből írtam át mai nyelvünk szellemében életrajzomba.

A középkori misztikára, Ekehart, Suso jelentőségére vonatkozólag l.: Kühár: A keresztény bölcsélet története. Bp. 1927. és az ott közölt irodalmat.

tudatossá válik, tervszerűvé lesz az a misztikus élet, melynek eszményét a tössi nővérek Erzsébetben látták.

A lelki életnek éppúgy megvan a maga fejlődése, mint a csírából szárba és virágba bontakozó növénynek. A lelki élet csírája a keresztségben nyert, a bérálásban megedzett megszentelő kegyelem, mely az öntudat kifejlődésével az emberben a hit, remény és szeretet hármasságába szökik és a lelket tudatosan is az Istenhez kapcsolja. A léleknek Istennel való összeköttetését, vele való egyesülését a kegyelem által a hitből tudja az, aki a lelki élet útjain jár. A hit azonban maga is átmegy a homályos látásból a világosságba, mint ahogy az éjfél sötétjét felváltja a hajnal derengése és a nappal verőfénye. A kegyelemmel együtt élő, a Szentlélek irányítását elfogadó lélek az önmegtagadás, érzékeinek megtisztulása, a testiség legyőzése árán mindig fogékonyabbá lesz a kegyelem iránt; amint lelke bezárul a világ, a test, az érzékiség előtt, lelkének mélye átvilágosodik az isteni élet áramától; már nemcsak hitből tudja, hanem megtapasztalja magában a természetfölötti életet, megérzi az Isten érintését, megízleli szeretetének édességét, hallja az égi Jegyes szavát és szíve-lelke megtelik közelségének, jelenvalóságának minden más érzést felülmúló tudatával. A misztikus élet útjának három fokát szépen fejezte ki Suso: „*Entbildet werden von der Creatur, gebildet werden mit Christo, überbildet werden in die Gottheit.*” (Elszakadni a teremtményektől, Krisztushoz hasonulni, az istenségbe átalakulni.)

Erzsébet számára jó iskola volt a misztikus élet szempontjából mindaz, ami vele kolostorba lépése előtt és után történt. Másoknak a világtól való elszakadást kemény munkával kell megvalósítaniuk. Nála az Isten maga vágta el az összes szálakat, melyek a világhoz fűzték. Kicsi korában lett apátlan-anyak, hazátlan árva. Mostoha sorsa maga hajtotta odáig, hogy apja helyett Atyát, anya helyett édesanyját találjon az égben. Amikor kemény elszánással lemondott a házasságról, szívét egészen Jézusnak, lelke Jegyesének adta. Ahogy viselte a zárdái élet, a fogadalmak igáját, ahogy a szegénység, alázatosság, engedelmség terhével járt Krisztus nyomában, égi Jegyese is mindinkább kimutatta iránta való szeretetét. Lelkét már akkor Ő irányította, midőn nagy küzdelmét érte megvívta.

Minél közelebb jutott Jézushoz, annál jobban szerette Jézust a nővérekben és a zárda szegényeiben. Ezt az erényét magasztalja legjobban Elsbet Stigel, aki maga meg is tapasztalhatta, másokon is látta, hogy Erzsébetben életté vált az a himnusz, melyet Szent Pál énekelt a szeretetről. Ez volt egyúttal a próbája annak, hogy Erzsébet szíve már teljesen égi Jegyeséé volt.

Szárnyaló szívvel

A legtöbb regény úgy végződik, hogy a két főhős házasságra lép. A regényíróknak aztán nincs több mondanivalója. Ha Elsbet Stigel regényt írt volna Erzsébetről, a magyar királylányról, bizonyára azzal fejezte volna be, hogy Erzsébet elutasította vőlegényét és bennmaradt a zárdában. A zárdái élet hétköznapijai és ünnepei oly egyformáknak tűnnek fel a világ előtt, hogy azt gondolja, odabenn megáll az élet, eseménytelen unalomban forog a napirend kerekjei közt.

Elsbet Stigel tössi krónikájából azonban ennek épp az ellentéte derül ki. Ő Szent Domonkos rendjét szép kerthez hasonlítja. Benne jól ápolt nemes fák élnek. A fákon az égi tudomány virágai, a nagy és szent tettek gyümölcsei díszlenek. A kert az egész kereszténységre isteni illatot áraszt, mint mikor a virágzó május megújítja és megtermékenyíti a föld színét.⁸

⁸ Jeanne Ancelet-Hustache: La vie mystique d'un monastère de Dominicaines du moyen age. Paris. 1928. 33. l.

A hasonlaton a Szentírás ízét érezni. Véletlenül összevág azzal a képpel, melyet Ákos István országbíró mondott a szent királyok törzsének utolsó aranyágacsájáról.

Ennek utolsó virága a tössi zárdában nyílt ki. Csak az égnek nyílt meg, de a magyar királyok törzse általa ontotta illatát a széles világra.

A zárda csendjébe zárkózott Erzsébet lelke csak a világ felé volt néma; de annál beszédesebb volt azon a nyelven, mellyel a lélek az Istennel, Jézussal, a Szűzanyával, az égi udvarral társalog. Amint előhaladt a lelki életben, imádsága is közvetlenebb, melegebb lett. Előbb csak magános szó volt az Úrhoz, aztán párbeszéddé, társalgássá lett. Előbb tele volt panasszal, sűrű könnyhullatás kísérte az árva lélek bánatos imádságát, aztán az imádkozó arcán derűs fény sugárzott, visszfénye a Jegyes megértő válaszána. A mennyei társalgás annyira elragadja, hogy eszméletét veszve találják a kóruson, a főoltár előtt. Akik nem látnak a lélek rejtett életébe, azt gondolnák, az ilyen ájulások a lelket is aléltá teszik. De a lélekismerők tudják, hogy míg a test érzéketlenné válik, a lélek annál könnyebben száll a magasba, Isten elé. Erzsébet exstatikus lélek. Talán épp azért szereti úgy az egyszerű, szóbeli imádságot, hogy lelke ne szakadjon el a testtől, hogy ajka, szíve, egész lénye részt vegyen az Istennel való érintkezésben. Szereti a munkát, a testi munkát, a zárda szegény, a kenyér a mindennapi szorgalmas munka gyümölcse. De szíve akkor is a Jegyesnél van, mikor fon vagy varr, a konyhán vagy a betegek közt sürgölődik. Az imádság a legsürgősebb tennivalója. Mikor a noviciák mennek hozzá, hogy üdüljenek, épüljenek társalgásán, megszakítja a társalgást és azt mondja: „Gyermekeim, mennem kell, hogy előre küldjék magam elé valamit az örök hazába. Legyen ott valami vagyonom, mire odaérek.”

Erzsébet lemondott a földi kincsekről és égieket gyűjtött helyükbe. Imádságainak gyöngyei gyarapították kincseit.

Egy nővér álmot látott. Álmában a nővérek dormitoriuma tűnt fel előtte. A nővérek sorra fölkelnek, sietnek a Szűzanya zsolozsmájának matutinumára. Azt még a hálóteremben végezték. Erzsébet az elsők közt volt. Mindegyik apácának a kezében egy kis csésze volt. Amint megkezdik a zsolozsmát, minden szó gyönggyé változott és behullt a csészébe. Erzsébet csészéjébe azonban két-két szépséges nagy gyöngyszem hullott az imádság minden szavára. Ebből megértette a nővér, milyen nagy kincs Erzsébet imádsága a Szűzanya szemében.

Nem csoda, hogy társnői kíváncsiak voltak lelke gyöngyeire. Megkérték, írja le imádságait. Erzsébet eleget tett kívánságuknak. Néhány imádsága kézről-kézre járt a zárdában, a nővérek lemásolták maguknak azokat.

Az volt a szokása, hogy hét Üdvözlégyet imádkozott, hozzátoldva a következő könyörgéseket:

„Emlékezzél meg tisztaságos Boldogasszony, Isten Anyja, arról a jóságról, mellyel Isten téged teremtett, hogy kiszabadítsa az emberi nemet az örök kárhozatból, mely a bűnbeesés óta rája várt. Kérlek Édesanyám, tarts tőlem távol minden rosszat, ami kegyelmedtől megfoszthatna.

Emlékezzél meg arról a tisztaságról, melyet az Isten az idők kezdete óta számodra, a te szent emberi életedre tartott fenn, hogy vele derítse fel sötétbe borult lelkünket. Arra kérlek Istennek tisztaságos Anyja, segítségeddel szerezd meg nekem az igaz tudás világosságát és minden bűnöm bocsánatát.

Emlékezzél meg arról a szeretetről, mellyel az Úr szívedet betöltötte az emberi nem örök üdvéért, a mi bűneink által okozott nagy romlás elhárítására. Kegyelme Anyja, arra kérlek, adj szívembe szeretetet irántad és szent Fiad iránt cserébe azokért a jókért, amiket általad nyertünk.

Emlékezzél meg arról a nagy tiszteletről, mellyel a teljes Szentháromság szűzi testedet illette, hogy levegye az emberiségről a bűn gyalázatát. Dicséretes Anya, arra kérlek, feledd el vétkeimet, miket ellened és szent Fiad ellen elkövettem.

Emlékezzél meg, Szent Szűz arról az alázatról, mellyel az Isten neked az életben alávetette magát, hogy minket felmagasztaljon. Arra kérlek, jóságos Anya, segíts kegyelmeddel, hogy akaratomat teljes alázattal alávessem neked lelkem megszabadítására.

Emlékezzél meg arról, hogy te lettél a zálog, mellyel Isten a mi üdvösségünket bebiztosította. Arra kérlek, nagyhatalmú Szent Szűz, keltsd fel szívemben az örök, fogyhatatlan élet égő vágyát.

Emlékezzél meg, Boldogasszony arról, hogy lelkünket, testünket az Isten általad gyámolítottá az örök kétségbeesés ellen. Arra kérlek édes Anyám, tekints sóvárgásomra és ments meg az eleséstől, minden rossztól most és mindörökké. Ámen.”

Mily kedvesen hallgathatta a Boldogasszony ennek a messze szakadt magyar leánynak édes epedését, mely oly meghatóan emlékeztette őt anyai szeretetének minden sugarára! Az a szív, mely így tudott szólni hozzá, elmélkedések fényében világosodott meg, az égi udvar nyelvét jó iskolában tanulta.

Léleküditő ájtatosság volt Erzsébet számára a részvétel a Szűzanya fájdalmában a kereszt alatt.

Ezt az ájtatosságot akkor Mária-siralomnak mondták, Erzsébet a templom azon képénél végezte ezt az ájtatosságot, mely a fájdalmas Anyát ábrázolta ölében halott szent Fiával. Suso mester megkönnyítette a jámbor lelkek epedését, oly szívemarkolóan tudta a fájdalmas Anyát megszólaltatni a kereszt alatt: „Mikoron egyetlenegy szülöttemet, szívem drágalátos kincsét, szemem világát felemelve láttam vala, mily siralmas, keserűséggel tele látás volt ez! Lelkem megfőtt a fájdalomtól, anyai szívem meghasadott, testem izékre szakadt, minden erőm eltávozott. Elmém is elvált tőlem.”

A Szűzanya gyötrelme annál nagyobb volt, mert semminemű kínjában az ő Fiát nem segíthet. Kéri is szent Fiát: „Ő egyetlenegy szívem, lelkem, életem egyetlen vigassága, vedd el veled fájdalmas Anyádat, vigyél veled szerető szülöttem. Veled kívánok meghalni, nálad nélkül nem élhetek.” (Vargha D.: Seuse a magyar kódexirodalomban.)

A Szűzanyával való együttérzés az Üdvözítő iránt való áldozatos szeretetet növelte Erzsébetben.

Ez az égiek szeretetétől tüzes szív, ez a magasba lendülő lélek – oly erős lett, hogy szárnyaló lendületét átöntötte abba a beteges, gyenge testbe is. Elragadtatásait palástolhatta azzal, hogy a nővérek ájulásnak gondolhatták, de más jelekből mégis észrevették, mily kedves az Úr előtt ez a szentéletű apáca.

Egyszer egy öregebb nővér kereste Erzsébetet, fontos dolgot akart közölni vele. Tüvé tette érte a házat, sehol se találta. A házból a templomba ment és mikor benyitott, a kóruson épp a Szent Szűz képe előtt egy apácát látott leborulva. Amíg nézi, csodák csodája – egy könyöknyire felemelkedik egész testével a föld fölé. Arcát nem láthatta, de meg akarta tudni, kivel történt e csodás dolog.

Egy sarokba rejtőzködve várt-várt, egy óra múlva a királylány kifelé indult. Az öreg apáca eléje állt. „Hol volt testvér, oly régóta kerestem?”

„Itt voltam, mondta Erzsébet, miért kerest?”

A nővér azt válaszolta: „Menjen ki ezen az ajtón, mindjárt utána megyek.” Míg Erzsébet kiment, a nővér lámpával átkutatta a kórus minden zegét-zugát, van-e ott másvalaki is. Senki más nem volt ott, csak Erzsébet lehetett az, akit lebegni látott a föld fölött.

A misztikus lélek az Úrral való egyesülés által az Úr jóságának mértéke szerint rendkívüli adományokban részesülhet. Így történt ez Erzsébettel is.

Nem messze Tösstől élt egy szegény asszony; nehéz volt az élete, mert negyven év óta szülötött volt mindkét karja, keze, úgyhogy semmire sem tudta használni őket. Mit tehetett szegény, beletörődött a változhatatlanba. Egyszer csak egy hang azt mondta bensejében: „Menj a magyar királynéhoz, kérd meg, hogy tegye kezét kezedre és meggyógyulsz.” A szegény asszony azt hitte, rossz szellemek játszanak vele. Hogy menjen ő Magyarországba?

De a következő éjszaka ugyanaz a hang ugyanazt a tanácsot adta neki. Erre gondolkodóba esett, mégis kellene tenni valamit. De hogyan? Magyarország nagyon messze van. Ő még a szomszéd faluban is ritkán járt, ily nagy útra hogy induljon?

Töprengése hamar megoldódott. Harmadik éjjel megint megszólal a hang és azt mondja neki: „Fordulj a magyar királynéhez; ott él a tössi zárdában. Ő meggyógyít téged.”

Hajnalban megindult Tössbe. Zörget a zárdá kapuján, a magyar királynét kéreti. A nővérek csodálkoztak, amikor elmondotta, miért jött, mily hangokat hallott. Megkeresték Erzsébetet. Megrettent, mikor hallotta, mit kíván a szegény asszony tőle. Szabadkozott. Nagyon fiatal ő még, alig néhány éve van a zárdában. Nem csinálhat ilyent. A nővérek mégis kérlelték, hivatkoztak arra, amit a beteg asszony elmondott.

Erzsébet végre is engedett. Elment a portára, kezét rátette a szegény parasztasszony szélütött kezeire. Kérte az Urat, jutalmazza meg annak a szerencsétlennek nagy hitét és bizalmát azzal, hogy meggyógyítja, így is történt. Boldogan hálálkodva ment el az asszony. Hazaérve első dolga volt, hogy kézimunkákat készített, azokat hozta el aztán a zárdának, hogy háláját is kifejezze, bizonyoságot is tegyen a csodás gyógyulásról.

Elsbet Stagel gondos krónikása volt zárdájának, nem mulasztotta el, hogy ilyen kedves eseteket föl ne jegyezzen.

Más alkalommal Erzsébet, ki akkor épp gyengélkedett, egy nővér kíséretében a zárdakertben sétált. A kertben egy fabódé állt, benne kemence, melyen rózsavizet pároltak a nővérek. Orvosszernek használták Erzsébet betegsége idején. Odaindultak a bódé felé, de azt látják, hogy lángokban áll, Erzsébet kísérője mindjárt ajánlkozott, hív egy szolgálónővért, hogy oltsa el a tüzet. Erzsébet azt mondta, hiába másért menni, míg valakit talál, elég az egész házikó. Biztatta társát, keressenek maguk vizet, oltsák el a tüzet. Csakhogy a közelben nem volt más edény, amiben vizet hordhattak volna, mint egy törött, lyukas rosta. Már csak szénhordásra használták. A másik apáca meg volt róla győződve, ezzel ugyan nem kezdhettek semmit, hisz a víz kifolyik belőle. Erzsébetben azonban erősebb volt a hit. Megfogta a lyukas rostát, megmerítette vízzel. Az Isten előtt semmi se lehetetlen. Ami víz benne maradt a rostában, azzal Erzsébet eloltotta a lángokat. – „Azaz – mondja Elsbet Stagel – inkább hite oltotta el a tüzet, mint az a pár csepp víz.”

A szenvedések tüzeiben

Amióta a tössi zárdában megismerték Suso Henrik lelki írásait, a nővérek a misztikus életről az ő mély és igaz tanítását vallották és gyakorolták. Suso Henrik nemcsak szép szóval tartotta az ő lelkigyermekait, köztük elsősorban Elsbet Stagelt, nemcsak a lélekparadicsom illatos virágait, édes gyümölcsét ismertette meg velük, hanem a szenvedés útját is, melyen a lélek legközelebb juthat a keresztyét viselő Jegyeshez. A kedves Suso oly bájosan tudott írni arról a lelki tavaszról, melyet a Szent Szűz derített a világra. Erzsébet szíve megtelt a legtisztább gyönyörűséggel és elmélkedéseit átjárták Suso remek képei, gondolatai. Úgy látta ő is Susóval a Gyümölcstás nagy tavasztát: „A nap felhajnalodik a hegynek magasságára, világosságának fényét bőven önti a föld színére. Ez időben megelevenednek a téli álmukat alvó lelkes állatok, melyek a hideg elől kőlyukakban, vermekben elrejtőztek. A nagy világosságra előjönnek, a madarak is szárnyalnak. Szívük vigasságos örömét mutatták, az égi madarak énekeltek, az emberi nem ujjong, a tavaszidő eljöttén vének és ifjak örvendeznek.

... Ugyanígy történt velünk, mikor a Szűz napfénybe öltözött és a mennyei királyné méhe mennyei gyümölcscsel telt meg. Választott ő, miként a felkelő fényes Nap a mi szívünk gyökerének édességében ... Mert ő szépséges, fényes világosság, minden ködös homálytól tiszta. Fényes világossága úgy megékesít, hogy minden szárazságot a malaszt mennyei harmatával megharmatoz.

Íme, a sötétség eltávozott, új világosság támadt.”

Szívének lángjával köszöntötte Erzsébet is Suso lelkesülten áradó szavaival a Szűzanyát, a Malasztnak Anyját; az ő szűzies szép szeméit, melyek csillagozó fényességgel ragyognak, rózsálló piros szép orcáját, aranyszínnel fénylő haját, mézédés ajkát, melyet az Isten Fia csókolt. (Vargha: i. m. 63–64.) Megtelt a lelke a „szép szeretettel”. De a szép szeretet útja mindig is a keresztút volt. A dominikánus lelkiség Assisi Szent Ferenc nyomán járt abból a szempontból, hogy a lélek elé nem a megdicsőült Úr Jézust állította, hanem a földi vándorútját járó, keresztet hordó, szenvedő Krisztust. A Krisztus-követés a tössi apácák számára nem jelentette azt, hogy a dicsőségében uralkodó Krisztus kíséretében járjanak, már itt a földön élvezve az égi udvar angyali boldogságát, hanem azt, hogy nyomába szegődjenek a keresztúton, mint a Szűzanya és a szent asszonyok, akik ott álltak a kereszt tövében. Ennek a kornak a „Stabat Mater” a kifejezője. Egyesülni a Szűzanya érzéseivel, a Keresztrefeszítettnek sebeit szemlélni megrendült áhítattal, azokat a sebeket, melyeknek neve Tössben egyszerűen: Minnezeichen, mert bennük az égi Jegyes a lélek iránt érzett szerelmét pecsételte meg; megosztani Krisztus kínját; betegségben és elragadtatásban átélni a Szűzanya keservét, inni az Úr szent sebeinek mérgét, hogy a lélek meggyógyuljon tőle – ez a részvét, compassio e kor legmélyebb, legszentebb érzése. Ez a szellem oly természetesen simul a női lélek legbensőbb igényeihez, vonásaihoz, megnemesítette, megszentelte annak odaadó, részvevő, együtt érző hajlamát, felemelte szeretetvágát az *amor divinus* magaslataira.

„Uram, – így sóhajtott fel Suso Elsbet Stagelnek írt levelében⁹ – orcámat arcodhoz hajtom és látom, mily nagy különbség van köztük. Minden szenvedésem, gyalázatom, a rám szórt rágalom, halálos aggodásaim, elhagyatottságom – egy csepp csak a te szenvedésed tengerében ...

Uram, tudom, te azokat szereted, akik hasonlítanak hozzád. Tudom, a te égi országod nem más, mint a te szereteted. Tégy tehát hasonlóvá magadhoz, akár kín, akár boldogság által; legyek hasonló hozzád, akár örömben élek, akár bánatban. Édes, szeretett Uram, ha a világ elhagy engem, te fogadj el magadénak, bármily szenvedésbe kerül is ez nekem; ha a világ megvet, legyek méltó a te szeretetedre. Mily nagyszerű csere ez! Ha szenvedést bocsátasz rám, megédesíted szereteteddel. Drágalátos szenvedés, mely szerelmes Jézusom hozzám való édes szeretetét biztosítja nekem! Ezért vállalom a szenvedést mindig szíves-örömezt.”

Elsbet Stagel értelmes tanítvány volt. Hogy miként becsülte a szenvedést, azt legjobban a következő sorokból látjuk.

„Erzsébetet az Úr láthatólag elhalmozta kegyelmeivel; hisz nagyon nemes volt ő nemcsak származásával, hanem még nemesebb számos erényével, melyek az Isten és az emberek szeretetében nyilatkoztak meg; de a legnemesebb azáltal, hogy hűségesen járt Teremtője nyomában, kegyetlen kínokat szenvedve egész haláláig. És mert az Úr őt nagy szentségre szánta, ő maga jelölte ki az utakat is, melyeken az igazi és fogyhatatlan boldogságra készítette őt elő. Ez az előkészítés már gyermekkorában megkezdődött az ő számkivetett életével. Messze került hazájától és jól tudta, hogy sohse engedik őt vissza hazájába. Mivel fiatal volt és szíve nagyon érzékeny, a számkivetés keserősége meghaladta teste-lelke erőit; mégis elviselte ezt az Isten segítségével, aki minden bajban a legjobb oltalom, minden kétségben a legjobb tanácsadó, minden gondban a legédesebb vigasztaló. Kegyelmének kiapadhatatlan kútjáról itatta meg őt az Úr, hogy belőle merítsen erőt a csalfa világ délibábos káprázatáról való lemondásra, születéssel örökölt méltóságának elhagyására. Számkivetését más szenvedések is tetézték; mégsem keresett soha másnál vigasztalást, csak annál, akinél ezer esztendő annyi, mint egy nap. És mert az Úr egészen ki akarta irtani belőle a mulékony

⁹ K. Bihlmeyer: Heinrich Seuse: Deutsche Schriften. Stuttgart. 1907. – Grosses Briefbuch. 440–442. l.

örömök ízét, melyet úgysem ismert soha, nem elégedett meg száműzetésben eltelt szerzeteséletével, itt szerzett sok érdemével; úgy tett vele, mint egy ember, aki házat kezd építeni a maga számára és aztán be is rendezi kedve szerint, hogy jól érezze magát benne. Ifjúkorától fogva elhalmozta őt mindenféle betegséggel, hosszú és kínos szenvedéssel, melyeket nincs módunk mind felsorolni. Mégis nyilvánvaló lesz elbeszélésünkből, hogy alig akadt életében néha oly egész rövid időszak, melyben az Isten megkímélte volna testét vagy lelkét gyötrő, rendkívüli szenvedéstől.”

Elsbet Stagelnek és nővéreinek finom érzékére vall, hogy úgy együtt tudtak érezni a hontalan, száműzött királyleánynak azzal a sebével, melyet a honvágy ütött magyar szívében. Erzsébet nemcsak azt a számkivetést szenvedte végig, melyet a keresztény lélek a földi vándorúton, a siralomvölgyében érez, míg az örök haza felé sóvárog, hanem a másikat, az igazit, mely még haldoklása órájában is ott sajgott szívében.

A honvágy kínjához, a sok megpróbáltatáshoz hamarosan belépése után súlyos betegség járult, melyből a badeni fürdőn, úgy ahogy felépült. Alig múlt el azonban négy esztendő, az Úr újabb, még súlyosabb betegséggel látogatta meg. Oly élesen vágott bele tagjaiba ez a baj, hogy eszméletlenül elájult. Az orvosok egyáltalán nem tudtak eligazodni és segíteni rajta. Akik tanúi voltak kínjainak, életéért aggódtak. Ápolóinak állandóan talpon kellett lenniök, alig jutottak annyi időhöz, hogy valamit egyenek, igyanak ápolás közben. Pünkösdtől Szent Erzsébet napjáig (nov. 19.) tartott ez a betegség, mely folyton apasztotta testi erejét.

Mindenszentek napján úgy meggyötörte a betegség kínja, hogy semmiről sem tudott, ami körülötte történt.

Már negyedik napja kínlódott minden érzékében, midőn megjelent neki a Matutinum után éjjel dédnagynénje, Szent Erzsébet asszony és kérdezte: Hogy vagy? „Bizony rosszul”, – felelte Erzsébet – főleg a fejem kínoz nagyon.” Szent Erzsébet asszony folytatta: „Magadon kívül vagy már és négy nap óta olyanok a kínjaid, hogy egy orvos sem tud rajtad segíteni. Mert ami jó az egyik bajban, nem jó a másikban. Így vélekednek rólad az orvosok. De mivel te az én nemzetségemből származtál és mert az Úr rám bízta gondod viselését, megvan a hatalmam arra, hogy visszaadjam öntudatodat és meggyógyítsalak e súlyos betegségből. Tizenöt nap múlva ültetek meg ünnepemet. Addig még sokat kell szenvedned.” Aztán fejére tette kezét, visszaadta öntudatát, de dédnagynénjét már nem látta többé. Mikor az ápolónővérek felébredtek, már úgy találták, hogy teljesen öntudatánál volt. El is mondta nekik, hogy dédnagynénje, Szent Erzsébet jelent meg neki, beszélt vele és visszaadta öntudatát. Mindnyájan magasztalták ezért az Istent és Szent Erzsébetet.

Testi szenvedései még fokozódtak, de nyolc nap múlva Szent Erzsébet megint megjelent neki, megígérte, hogy kínjai nemsokára csökkenni fognak, de még nyolc napig szenvednie kell, így is történt. Ez a nyolc nap oly keservek közt múlt el, hogy életben maradását csak az Isten irgalmának és Szent Erzsébet segítségének lehet köszönni.

Valóságos vértanúságot állott ki Erzsébet testében és lelkében ezen idő alatt. Nov. 19-én, mielőtt a nővérek a kórusban Szent Erzsébet Matutinumát megkezdték volna, harmadszor jelent meg neki égi rokona. Azt mondta most, hogy ezen a napon szenvedése csúcspontjára ér, de aztán el is múlik. Erzsébet elmondta a jelenést a nővéreknek, kik ott voltak.

Amint felkelt a nap, Erzsébet fájdalma elviselhetetlenné fokozódott. Így kínlódott, gyötrődött egész nap. De amikor a vecsernyére harangoztak, fölkelte ágyából, a kórusra szaladt, ott alétan esett le a földre Szent Erzsébet oltára előtt. Az ápolónővérek segítségért siettek, ő meg ottmaradt ájultan, se látott, se hallott, szót se szólhatott mindaddig, míg a nővérek be nem fejezték a vecsernyét. Végre Szent Erzsébet megtette azt, amit megígért neki, megszabadította ettől a kínszenvedéstől. Erzsébet magához tért, szemét kinyitotta és azt kérte a körülállóktól, készítsenek neki fürdőt.

Fürdés után visszavitték ágyára, mert a hosszú betegség teljesen kimerítette erejét. Ettől kezdve jobban lett, megint járhatott a kórusra, szolgálhatott nővéreinek és gyarapíthatta jócselekedetekkel érdemeit. De egész haláláig sohasem volt már igazán egészséges.

A betegségnek, szenvedésnek nem volna benső értéke, ha valaki a keresztet csak lázadozva fogadná és zúgolódva viselné. Erzsébet azonban nővéreinek és Elsbet Stagelnek tanúsága szerint csodálatos türelemmel viselte el meg-megújuló betegségeit, a záróban nem emlékeztek egyetlenegy türelmetlenkedő, zúgolódó szavára. Ő maga is úgy érezte, a zárda szelleme is úgy fogta fel keserves megpróbáltatásait, mint kegyelmeket, melyekkel az Úr Jézus őt kitüntette. A tössi zárda nagyon bensőségesen fogta fel a szenvedés értékét. Tudták, hogy a szenvedés által lesznek leginkább hasonlók a Megváltóhoz, szenvedéssel, béketűréssel gyarapítják érdemeiket és általa válnak alkalmassá arra, hogy az Úr megkezdje bennük a maga szeretetének bensőséges közlését a misztikus adományokkal. Aquinói Szent Tamás is úgy adja meg a misztikus út irányát, hogy a szenvedő Jézushoz való hasonulás révén kell eljutnia a léleknek Krisztushoz és Istenhez. De Suso Henrik mester még más szempontot is állított eléjük Szent Pál szava nyomán, ki azt írja (Kol 1,24): „Most örömet szenvedek értetek és *kiegészítem testemben azt, ami híja van Krisztus szenvedéseinek*, az ő teste, az Egyház javára.” A Krisztussal egyesült lélek szenvedései egyesülnek Krisztus szenvedésével. Az ő szenvedése adott életet az Egyháznak; az Egyház fejlődése, növekedése pedig Krisztus misztikus teste tagjainak Krisztussal együtt elviselt szenvedésétől is függ. A vértanúk vére a kereszténység magva. A tössi apácák úgy érezték, hogy Erzsébetnek és más szenvedő társuknak kínjaiban nagy kincseket gyűjtenek a küzdő és szenvedő Egyház számára; erősítik a zárda benső életét, segítségére vannak a prédikátor testvéreknek az Egyház kiterjedéséért és dicsőségéért vívott küzdelmeiben, enyhítik a tisztítóhelyen szenvedők gyötrődését, megrövidítik kínjaik idejét. Ezért nem riadnak vissza a szenvedéstől, sőt valóságos szomjúságot éreznek utána.

Amikor Erzsébetet sűrűn érik a megpróbáltatások, látják, hogy sokszor esik ájulásba, néha egy időre elveszti szemének látását, fülének hallását, máskor a szólás hagyja el, amikor látják nagy béketűrését, csodálkoznak és épülnek rajta.

Egy ájulási roham alkalmával azt hiszik, hamar vége lesz, sietnek a papért, hogy a haldoklók szentségével ellássa. Erzsébet mégis magához tér és maga mellett siránczó ápolónővérét látja. Vigasztalva mondja neki: Ne sírj! az Úr senkinek se küld nagyobb keresztet, mint amilyent elbír.

Betegségei miatt nem tudja pontosan megtartani a napirendet, kivételekre szorul. Egy nővére előtt azzal vigasztalja magát: „Jó nekem, hogy beteg vagyok. Nem tudom úgy megtartani a Regulát, mint ahogy kellene. Az Úr Jézus elfogadja cserébe ezért az én szenvedéseimet.”

Kis barátnéja, nővére, Elsbet Stigel, Erzsébet szenvedéseiben a misztikus kiválasztottság pecsétjét látja:

„Az Isten végtelen és kimeríthetetlen jóságának jele volt az, hogy annyi testi-lelki bajt oly türelemmel tudott elviselni. Az Úr Jézus teljesen hasonlóná tette őt azokhoz, akiket különös szeretetével tüntet ki.”

A kereszt tövében

A világ akkorát fordult azalatt, míg Erzsébet feje fölött évek és évtizedek múltak el Tössben, hogy a történetírók később ezekben az évtizedekben az újkor hajnalát látták. Mintha a világnak új rendje kezdődött volna. A római pápa nem Rómában élt, hanem Avignonban; a német-római birodalom ura, Bajor Lajos ki volt közösítve az Egyházból. Alatta a birodalom tekintélye gyengül, a francia király hatalma nő. A mélyebben látó lelkek, mint Suso Henrik

is, a sok háború alatt felburjánozni látták a gonoszszágot, úgy tudták, hogy a szeretet kihűl az emberek szívében, a testi vágyak elhatalmasodnak és a lelki élet szunnyad. Otthon, Erzsébet hazájában már szó sem lehetett trónváltásról, Róbert Károly visszaállítja régi fényébe a magyar királyságot és döntő hatalommá teszi országát. III. Andrásnak hívei elhaltak a csatákban vagy behódoltak. Erzsébetre otthon már senki se gondolt.

A tössi zárdában utolsó éveit éli a „magyar királyné”. Hősiesen viselte eddig is Krisztus töviskoronáját, életének utolsó négy éve alatt csordultig megtelt számára a szenvedés pohara, de ő nem nyugodott addig, míg ezt fenékiig ki nem itta. Már nemcsak túri a szenvedést, hanem kívánja is, imádkozik is érte.

Életének végső szaka azzal kezdődött, hogy váltólázba esett. Jó darabig gyötörte a láz, minden tagja éggett, azután pedig sorvadni, zsibbadni kezdett keze, lába, végül egészen megbénultak tagjai. A zárda azt hitte, az Úr elviszi már Erzsébetet közülük, fel is adták neki a betegek kenetét. Az orvos is azt gondolta, ha életben marad is, mint roncs él tovább. Bénult tagjain sebek jelentkeztek, ezek üszkösödni kezdtek. Mozdulni sem tudott, magán egyáltalán nem segíthetett. Csak az volt jó, hogy a nővérek annyira szerették és szívesen ápolták magával tehetetlen betegüket.

Már egy évig tartott ez a betegsége, amikor egy éjjel úgy érezte, hogy elsenyvedt testébe visszatér az erő, fájdalmai mintha elszálltak volna. Ápolói aludtak. Titokban fölkel, nagy szándéka volt. Már egy évig nem volt az ő szentségi Jézusának közelében azon a helyen, a Szent Erzsébet-oltár előtt, ahol annyiszor érezte Jegyesének édes vigasztalását. Fel is öltözködött maga. Boldogan sietett a kórusra, az oltár elé. Jó darabig ott maradt. Senki sem tudta meg tőle, mit mondott az Úrnak és mit mondott neki az Úr. Az Oltáriszentség előtt úgy érezte magát, mintha a kereszt tövében állna. Ez volt az utolsó szentséglátogatása. Még három éve volt az életben; azalatt egy lépést se tudott többé tenni. Most még saját lábán tért vissza a betegszobába. Ápolói nem vették észre, lopva bújt takarója alá.

Ezután olyan lett, mint egy tehetetlen csecsemő. Úgy kellett emelgetni, ágyában sem tudott megfordulni, úgy kellett megetetni.

Most lett egészen olyan, mint a kereszten függő Megváltója. Az ő testét is sebek borították, ő sem tudott mozdulni, keze, lába oda volt szegezve a keresztfához. Erzsébet szívét boldoggá tette ez a tudat, hogy míg mozdulatlan teste oda van kötve az ágyhoz, míg minden tagja senyved a sebekből, az Úr Jézussal szenvedhet együtt. Hálás imádságra fakad: „Uram, magasztallak és áldalak azért, hogy minden tagom béna lett a te szerelmedért; te is tehetetlen, mozdulatlan lettél, mikor a keresztre fölsegeztek irántam való szeretetből.”

Szenvedésének igazi értékéről különös módon szereztek a zárda lakói bizonyosságot. Egy ember érkezett a zárdához, beszédje és viselkedése nagyon ellenszenves volt a kapusnővérenek. Meg volt róla győződve, hogy az ördög szállta meg, az beszél belőle.

Ez a megszállott sokat beszélt Erzsébetéről. Azt mondta, az Úr nagy boldogságra teremtette őt. Ha meghal, annyi lelket szabadít ki a tisztítóüzből, hogy az egész mennyország örülni fog győzelmének.

Bizonyára ezért is nyúlt meg úgy az ő szenvedésének ideje. Hogy ő is kiegészítse testében azt, ami híja van Krisztus szenvedésének – az Egyházért, a lelkekért.

A misztikusok mind úgy tudják, hogy a Jézussal egyesült lélek szenvedései a földi élet utolsó szakában a legnagyobbak. Akkor, midőn a lélek úgy érzi, az Isten is elhagyta. Akkor, midőn elborul minden, se föld, se ég nem ad vigasztalást. Sehol se hatol be a lélek sötét éjszakájába sugár, mely a hajnal derengését jelezné. Kétségbeejtő kísértések lepik meg a gyötördő, vergődő lelket. Nincs más imádsága, mint az: Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem! Máskor a nagy kínokba is belevegyült a boldogító tudat: Az Úr az én pásztorem, mitől féljek? Az égi Jegyes megmutatta, hogy örömmel fogadja választottjának áldozatát. A lélek getszemáni óráiban, golgotai éjszakáján elborul a vigasztalás napja, elsötétül minden fény, lehullanak a csillagok.

Erzsébetnek nemcsak teste szenvedett, hanem a lelke is. Nagy vigasztalására szolgált, hogy mikor kissé jobban érezte magát, Elsbet Stagel Susónak az „Örök Bölcsesség”-ről írt könyvéből olvasott fel neki. Egyes fejezetek mintha neki szóltak volna. Megértette belőle, miért sanyargatja az Úr éppen az ő szeretettjeit annyi szenvedéssel a földi életben. Hisz a szenvedés a szeretet királyi útja. Aki valóban szeret, ezzel bizonyítja be, hogy igazán Krisztushoz húz a szíve. Betegágyában az Örök Bölcsességnek Suso által adott leírásával kísérte az Úr Jézus szenvedésének az útját.

Saját kínjai mintha elhalkultak volna, mikor oly élénken maga előtt látta Jegyesét, hogyan kötözik meg, hogyan tesznek rajta külön-külön kínokat szentségtörő kezek, mily szidalmakkal illetik káromló szájak. Úgy érezte Erzsébet, ő is ott van Jézus kíséretében, az ő szíve is meghasad a keserűségtől, mint a fájdalmas Anyáé. Hát még mikor maga előtt látta a töviskoronás Jézust, kinek „gyenge szép fejét keménységes tövisekkel általverék”. Mikor „minden szép embereknek szépségét”, minden „teremtmények teremtőjét” oly keserves kínhalálra adták!

Az Örök Bölcsesség taníttatta, bátorította Suso könyvéből. Így szólt hozzá szenvedései közepette: „Légy bátor és állhatatos a viaskodásban és a sereg élén tarts erős viadalmat énvelem. Mert semmiképpen sem illik ott a szolgának tunyálkodnia, holott az ő Urát látja erős viadalban viaskodni.”

Nem is kellett Erzsébetet biztatni, saját szívéből szólt a könyv szava: „Sírjatok immár szemeim és hullassatok keserű könnyeket és meg ne szűnjetek a keserű sírástól, könnyhullatástól! Távozzanak tőlem a világ minden vigasságai és hangosságai; hagyjon el engem minden, ami valaha gyönyörűségnek látszott előttem.”

Erzsébet szíve annyira együtt élt a szenvedő Úr Jézussal, hogy saját kínjait is úgy érezte, nem ő, hanem Jézus szenved benne.

Betegsége alatt összefolytak a napok és az éjszakák, elveszett érzéke az idő változása iránt. Nővérek jöttek-mentek, hogy segítségére legyenek. Őket is fárasztotta a nehéz ápolás. Esténként méceszt gyújtottak a betegszobában, mely egész éjjel világított. Egy este kialudt a lámpa fénye. Erzsébet nagyon rosszul érezte magát, fel akarta kelteni a két ápolónővért, gyújtsák meg a lámpát. Hiába szólt nekik, nagyon fáradtak voltak, mélyen aludtak, nem ébredtek föl. Erzsébet megértette, mily fáradtak lehetnek, abbahagyta a keltegetést.

Később maguktól felébredtek a nővérek, szemük arra nyílt ki, hogy a lámpából ragyogó fény sugárzik a betegszobára. Mivel tudták, hogy nem égett korábban, ebben is az Úr Jézus szeretetének jelét látták szegény szenvedő testvérük iránt.

Erzsébet érezte, közel van már a pillanat, mikor a lélek mécsese kialszik a halandó testben, hogy örök ragyogásra gyulladjon az égben.

Amitől minden test borzad, ő már kívánta a halált. A halált, mely végre elviszi Jegyeséhez az örök boldogságba.

Hazatérés

Elmúlt a tél, a svájci havasokból lavinák gördültek a völgyekbe, olvadni kezdett a hó, megteltek a hegyi patakok, duzzadtak a tavak, Töss környékének hegyei, dombjai elvesztették fehér takarójukat, a völgyek földje szabadon lélekzett. A zárda kertjében dúsan sarjadt az élet, a keresztfolyosó udvarának fain mókuszok ugráltak, gerlék turbékoltak, a sárgarigók trilláztak, a toronyban galambok búgtak. Az áprilisi szelek, viharok megcsillapodtak már 1338 tavaszán. Virágba borultak a fák, koronájuk olyan volt, mintha menyasszonyi koszorút hordanának. De szép, gyönyörűséges lett ez a messze ország, hová a sors Erzsébetet számkivetette! Már évek óta nem mozdulhat, pedig úgy szerette a természetet, a tavasz virulását, ibolyák illatát, hófehérke finom szirmát, rózsák bimbózását, bontakozását.

Négy fal közt, kemény ágyát keretező négy deszka közt teltek el utolsó évei.

Innét is kikíváncozott, ágyát úgy helyezteti, hogy az ablak mellett legyen, legalább láthassa a futó felhőket, talán hazája felé sietnek; a derűs eget, az borul Szent István országára is; a repdeső madarakat, amint átcikáznak az ablak előtt, a sugárzó napot, oly jót tesz üszkösödő testének minden sugara.

Május van. Bimbót bontó, kalászt fakasztó május. Nyílik már a szent királyok ágának utolsó rózsája, érik már százszoros terméssel az idegen földbe vetett magyar kalász. A falvakban májuszűfákat állítottak, feldíszítették őket virággal, pántlikával. A zárdai jámbor lelkek Suso testvér szemével az Űr keresztjét tekintették májuszűfának, azt díszítették imádságuk, jócselekedetük, önmegtagadásuk virágaival. A tössi zárda legékesebb májuszűfa Erzsébet volt. Egészen hasonló lett keresztben függő Jegyeséhez, életének minden virága, hosszú szenvedésének minden drágaköve ékesítette.

Erzsébet úgy érezte, itt az idő a búcsúzásra. Az ilyen lelkek előre érzik haláluk közeledtét. Az Űr nem úgy jön hozzájuk, mint tolvaj, hanem mint vőlegény. Május 6-a volt.¹⁰

Reggel maga kérte utoljára, jöjjön lelkiatyja. Tiszta lelkét még egyszer fehérre mosta a bánat könnyeivel, gyónása most igazi, teljes életgyónás volt. Aztán eljött hozzá az Űr Jézus a szentostyában. Még néhány óra és lehull a fátyol arcáról. Most még eltakarja a kenyér színe, de Erzsébet régóta beelát a titokba. Most tudja, az Űr is kész, hogy betöltse vágyát, felvegye az égbe, megmutassa neki boldogító arcát.

Az egész konvent összegyűl a betegszobában. A perjelnő körül csoportosulnak a nővérek; az öregek elöl, köztük olyanok, akik előbb a környék várainak úrnői voltak és férjüket vesztve jöttek a zárdába. Sok-sok élet útja torkollott a zárda kapujába. Vannak köztük szentek, akiket Elsbet Stigel gondosan figyelt, hogy arcképüket megörökítse.

A nővérek sora mindinkább fiatalodott, hátul a noviciák, jelöltek. Nagy család az egész konvent, Krisztus szeretete tartja őket össze. Évek óta Erzsébetben látták a zárda legszentebb tagját. Gondolatuk, szeretetük ott járt a betegszobában akkor is, ha nem voltak mellette. Érezték, hogy szenvedésével a zárdának gyűjt kincseket. Már úgy megszokták hosszú betegségét és boldogok voltak, ha ápolhatták, enni adhattak neki, ha valamivel szeretetüknek jelét mutathatták. Az áldozás alatt és után áhítatos csendben vették körül, aztán elimádkozták azokat a könyörgéseket, melyekkel ezt a jámbor lelket kísérték a nagy útra.

Erzsébet sokáig maradt szentáldozása után együtt az ő Űdvözítójével. Majd égi derűvel az arcán, magához kéri a perjelnőt, hogy elbúcsúzzon tőle. Megköszöni neki, hogy mint szüleit vesztett árvát, hazáját vesztett földönfutót befogadták, huszonnyolc éven át maguk közt tartották. Hálálkodott azért, hogy annyi tisztelettel voltak irányában, bár semmit sem tudott juttatni a zárdának. Aztán sorba ágyához járultak a többi nővérek. Szegény volt, nem tudott

¹⁰ Némi nehézségbe került Erzsébet életének évszámait megállapítani. Születését Elsbet Stigel 1297-re teszi, de ez biztosan téves, mert anyja, Fenenna 1295-ben már meghalt (vö. Pór: i. m. 476.), III. András 1291-ben vette el Fenennát, legvalószínűbb, ha Erzsébet születését az 1292–3. évre tesszük. Erzsébet bécsi neveltetését életrajzából vettük.

Vencellel való eljegyeztetésének (1298), az eljegyzés felbontásának éve (1305) más forrásokból ismeretes. Halála évét életrajzának egyes kiadásai 1336-ra teszik. (J. Ancelet–Hustache – i. m. 220. 1. Az itt közölt sírfelirat nem hiteles. Az életrajz más kiadásai szerint Erzsébet sírján nem volt felirat. Vö. Gombos III. 2410. 1.) Mégis az 1338. évet kell halála évének tekintenünk. Életrajza ugyanis világosan és a változatokban is egyértelműen azt mondja, hogy 28 évet töltött a tössi zárdában. Ezt a zárda fogadalmi könyvéből könnyen ellenőrizhették.

Márpedig 1310 előtt nem léphetett a tössi zárdába. Albert királyt 1308-ban ölték meg, özvegye Erzsébet és leánya Ágnes 1310. jún. 13-án kaptak engedélyt V. Kelemen pápától a königsfeldeni zárda építésére. (Pór: i. m. 238.) Az életrajz világosan megmondja, hogy Ágnes azt szerette volna, ha Erzsébet Königsfeldenbe lép be és csak az ő vonakodására engedte meg, hogy más zárdát válasszon. Ha tehát Tössbe csak 1310-ben vagy közvetlenül utána lépett be, akkor halála éve nem lehet 1336, csak 1338, mert 28 évet töltött a zárdában. (J. Ancelet–Hustache téved, mikor zárdába lépését 1308-ra teszi i. m. 182. 1.)

nekik emléket hagyni mást, mint könnyes pillantását, édes mosolyát, hálálkodó szavait. Mindhez volt köszönete, ennek az ápolást köszönte meg, másoknak azt, hogy főzött számára, ruháit tartotta rendben. Most, ebben a pillanatban nyitott könyv volt egész élete, testének sebei nem feledtették el vele, mennyi szeretetet kapott a zárdában. A bántásokat régen elfeledte, csak nővéreinek jóságát érezte. Valamennyinek arcát a lelkébe véste, hogy édes emlékükkel mehessen az ő Üdvözítőjéhez. Többen már most kérték, hogy ne feledkezzék meg róluk. Hiszen annyira bíztak benne, útja egyenesen Jézus Szívéhez fogja vinni.

Az örök haza kapujában el akart búcsúzni hazájának édes emlékeitől is.

A betegszoba ablaka keletre nyílt. Kérte a perjelnőt, nyissák ki az ablakot. Felemelték fejét ágyában, úgy nézett ki a derűs, napsugaras májusi égre, az ablakon át a tavasz illata küldte a virágos rétek üdvözlését feléje. Szeme túl a hegyeken, messze tájak felé meredt, lelke idézte a szülőföld, a drága haza képét, tornyos Budavárát, messze síkon kéklő Duna folyását, Esztergom egyházát, Dunántúl erdős halmaikat, a magyar Szent-hegy emlékét.

Ez a pillantás az elveszett haza felé szívét az Istenhez emelte. A nővérek megrendülten, zokogva hallgatták utolsó szavait, sok imádságának örök csendbe halkuló végét.

„Uram, Istenem, Teremtőm, Megváltóm, síron túl való örök jutalmam! Tekints rám most a te végtelen irgalmaddal. Végy föl az örök hazába a számkivetés földjéről, a siralomvölgyéből, a te kínszenvedésed és halálod érdeméért. Légy irgalommal hozzám, hisz úgy hagyom el ezt a világot, hogy mióta elhagytam atyám országát, nem emlékszem arra, hogy valaha is láttam volna valakit vérrokonaim közül.”

Elsbet Stagel egészen odahajolt föléje, úgy fogta fel suttogó szavát, ez az imádság szíve mélyéig hatolt.

Erzsébet feje hátrahanyatlott, mintha elszakadt volna egy húr a szívében, a honvágy bús énekének húrja; lelke már az örök haza kapuján kopogtatott. Ajkán boldog mosoly virágozott, szeme lecsukódott. Oly édes, oly elragadó volt most arca, mint mikor az Oltáriszentség előtt térdelt, elragadtatásban. Szíve utolsó dobbanásával már Jézus Szívének dobbanását érezte.

Ilyen szép, édes halált még nem láttak a tössi zárdában.

„A drága lélek elröppent sokat szenvedett testéből, elhagyta a kérészeletű világ nyomorát, megtalálta az igazi gazdagságot; a siralomvölgyén át eljutott zarándokútja az örök boldogságra; a halandó test nyavalyái után elérte a romolhatatlan épséget; földönfutó léte megérkezett a mennyország atyai tűzhelyéhez.”

Elvirágozott az Árpádok ősi fájának utolsó virága. Odafenn, a boldog örökkévalóságban vártak már rá ősei: Szent István, Szent László királyok, Szent Imre herceg. Szent Erzsébet asszony elvégezte az Úrtól kapott megbízását, odavezette Boldog Margit kíséretében kis rokonát az Úr Jézus trónusa elé. A mennyei karok az ég nászénekét énekeltek:

Suscipe me Domine secundum eloquium tuum et vivam. Et non confundas me ab expectatione mea.¹¹

Ezt a dalt énekelte Erzsébet akkor, midőn a hármass fogadalommal eljegyezte magát az Úrnak.

Kettős kereszt a koporsón

A tössi konvent elvesztette legkedvesebb nővérét és egy szent pártfogót nyert az égből. A nővérek gyászát áthatotta az a boldog remény, melyről Regulájuknak szerzője, Szent Ágoston oly szépen szól (173. Sermo-jában): „Vigasztaljuk egymást testvérek ezekben a beszédeinkben. Megteheti ugyan az emberi szív, hogy nem gyászol, midőn drága halottja van; de ha nem gyászol, embertelenné válik, ha pedig gyászol, meggyógyul a szív. Mária az

¹¹ Végy fel engem, Uram, ígéreted szerint és élek. Ne hagyj megcsalatkoznom reménységemben.

Úrhoz fordult, midőn testvére halálán siránkozott. Ne csodáld, hogy Mária gyászolt, midőn maga az Úr is sírt!”

Szelíd, békés, megnyugodott gyász borult a zárdára; a nővérek szemébe könnyek lopakodtak, lelkük a nagy veszteséget siratta. Nyolc napig tartották a drága halottat a föld fölött.

Halála hírére megjött mostohaanyja, Ágnes is kíséretével Königsfeldenből. Sokan érkeztek a környékről, akik ismerték, akikhez szent életének híre eljutott, akik részesedtek jóságában, akiket gyámolított, segített.

Mostohája előtt most derengett fel Erzsébet rejtett életének minden szépsége, most ismert rá saját lelkének vele szemben való keménységére. A perjelnő is, a nővérek is elmondták, mit szenvedett hosszú betegsége alatt, hogy búcsúzott tőlük, mik voltak utolsó szavai. Ágnes minden szavukból önkénytelen vádat érzett ki. Valami fölszakadt benne is: jóvátenni, amit Erzsébet ellen vétett. Úgy szerette volna most, ha még életben találja, ha bocsánatot kérhetett volna tőle!

Elsbet Stigel azt írja: „Ágnes megérkezése utáni éjjel megjelent Erzsébet mostohaanyjának azon ágy mellett, melyben Ágnes nyugodott, úgyhogy komornája és akik a közelben voltak, látták és hallották. Érteni azonban csak Ágnes értette meg, amit Erzsébet neki mondott. Erzsébet nagy fényárban ragyogott, fehér volt, mint a hó, két könyöknyire emelkedett fel alakja a föld fölé a jelenés alatt. Ágnes senkinek sem árulta el, mit mondott neki mostohaleánya; hallgatnia kellett róla, úgysem változtathatott már rajta. Egész haláláig ezután sok jót tett zárdánkkal, többet, mint ezelőtt.”

Ne kutassuk, mit mondott Erzsébet Ágnesnek ezen jelenés alkalmával. Bizonyára nem mást, mint ami Ágnes lelkiismeretében szunnyadt sokáig elfojtva. Nyilván hathatós szó volt. Elsbet Stigel is tanúskodott róla, hogy Ágnes ezután jötevője lett zárdájuknak. III. András kincsei, nászajándéka sokak számára jelentették Svájc ezen részében és Svábsországban jótéteményt. Amikor Ágnes 1364. június 10-én meghalt, halálát és jótéteményei emlékét nemcsak a königsfeldeni, bécsi és schaffhauseni ferencesek zárdája jegyezte fel, hanem a perneggi (Ausztria) kanonisszák, az engelbergi (Svájc) bencés, a feldbachi, tennikoni, wurmbachi (konstanzi egyházmegye) ciszterci apácák, a wettingeni ciszterciták, a seligenthalai monostor tagjai.¹²

Erzsébetet azután, hogy Ágnesnek megjelent, magában a templomban temették el. Erzsébet halála után nemcsak mostohaanyja iránt mutatta ki jóságát, hanem főleg a zárda nővérei iránt. Aki utolsó éveiben oly tehetetlen volt, most hatalmas lett az Úr színe előtt. Sokan fordultak hozzá bajaikban segítséget kérve. Érezték is közbenjárásának gyógyító erejét. Volt, akinek kínzó fejfájása múlt el, volt akinek szemét, fülét gyógyította meg, volt, kinek lázát csillapította.

Halála után néhány napra már kinyilvánult közbenjáró irgalma. „Egyik nővérünket – írja Elsbet Stigel – többféle nyavalya gyötörte, de ezek közül főleg kettő volt neki rettenetes. Elment tehát a királyleány sírjához azután, hogy temetésének harmincadik napját megülték. Kérte őt, gyógyítsa meg. Emlékeztette Erzsébetet azokra a szenvedésekre, melyeket neki kellett elviselnie gyermekkorától. Megígérte, hogy ha meggyógyul, egy éven át mindennap elmegy imádkozni az ő sírjához és gondoskodik arról, hogy gyógyulásának ténye feljegyeztessék. A mi Urunk kegyelméből el is nyerte teljes gyógyulását, Erzsébet meghallgatta őt.”

Egy másik nővért erős váltólázából gyógyította meg Erzsébet közbenjárása.

Közben félesztendő múlt el, míg Erzsébet tisztelői ékesművű kőkoporsót készíttettek holtteste számára. A kőkoporsó megérkezett Tössbe, a nővérek megcsodálták művészi

¹² Vö. Gombos: Fontes. Necrologium címszó alatt. II. 1667. sk.

kidolgozását. Szép, kettős pajzsú címert láttak rajta, a pajzsokat levéldísz futotta körül. A bal pajzsban nyolc szalagos csík, a jobb pajzsban kettős kereszt. Az Árpádház címere ott díszlett a síron, hogy emlékeztesse az utódokat a magyar királyi ház utolsó tagjának nemes származására, királyi eredetére. A koporsó négy sarkára a négy evangélista jelképét faragta ki a művész. Kettős kereszt és a négy evangélista: a szent királyok családjának utolsó sarja is házában apostoli hivatását teljesítette. Őt a Gondviselés messze Nyugatra vitte, hogy amikor ott az evangélium életeszeméje már elhalványodott, tanúságot tegyen a kereszt erejéről, az evangélium szerint való élet boldogságáról.¹³

Erzsébet holttestét, mely eddig fakoporsóban nyugodott, fölvtették a földből. A nővérek még-egyszer szerették volna látni drága testvérüket, akit annyira szerettek. De a sírásók aggodalmaskodtak, nem szabad fölnyitni a sírt, hisz teste már életében tele volt sebekkel, most már a romlás martaléka lett. De a szeretettel bajos vitázni. A nővérek mégis fölemelték a koporsó födelét. Nagy meglepetésükre és vigasztalásukra szolgált, hogy bár ruhája szétfoslott már, teste teljesen ép maradt, sebeinek nyoma se látszott már. A nyitott koporsóból édes illat áradt. A nővérek nagy gonddal tették át a drága tetemet a kőkoporsóba. Az isteni kegyelem művét látták abban, hogy a sebekkel borított, már életében oszlani kezdő test a halál után a nedves földből is annyi ideig ép maradt.

Szent István király Nagyobb Legendája szerint, mikor a szent király sírját a fehérvári bazilikában 1083-ban felnyitották, „oly édes illat áradt a sírból azokra, akik körülötte állottak, hogy mindnyájan a gyönyörűséges paradicsomban érezték magukat”.

Mintha az Árpádház első és utolsó szentjének nyitott sírjából ugyanaz az illat áradna: Pannónia virágoskertjének májusi illata.¹⁴

---

¹³ A svájci hitújítás idején a tössi zárda megszűnt, ma vasgyár van falai közt. Erzsébet koporsója a zürichi múzeumba került.

¹⁴ B. Erzsébet életét regényes formában feldolgozta: Tarczai György: Aranygallyon fehér virág. Rózsafüzér Királynéja. 1919–20. 12. folyt. Eposzt írt róla kéziratban: Végh Kálmán Mátyás. (P. Böle Kornél O. P. gyűjteményében.) Vö.: Gerdenich M.: Magyar Erzsébet idegenben. Rózsafüzér Királynéja. 1924. 87. l.

Irodalom

A történelmi korrajzot Hóman–Szekfü: Magyar Történet II. kötete alapján adtam.

Erzsébet életrajzát latinul közli Gombos Albin: *Catalogus fontium Hist. Hung. Arpad. III. Kt. 2401–2410. II.* – a Bollandisták (AA. SS. Boll. 6. Maii. II. p. 123–128) szövegével. Ez a szöveg: Henricus *Murer*: *Helvetia sancta*. Luzern. 1643. német szövegének fordítása és átdolgozása. A nyilván Elsbet Stageltől származó eredeti életrajzot közli: Ferd. *Vetter*: *Deutsche Texte des Mittelalters. VI.*; *Das Leben der Schwestern zu Töss beschrieben von Elsbet Stagel samt der Vorrede von Johannes Meier und dem Leben der Prinzessin Elisabeth von Ungarn.* – Berlin. 1906.

Ágnes és Erzsébet történetét magyarul feldolgozta Pór Antal: *Habsburgi Ágnes magyar királyné és Erzsébet hercegasszony, az Árpádház utolsó sarja.* Katolikus Szemle. 1888.

Erzsébet életének (Stagel-szöveg) francia fordítása és a tössiek misztikus életének szép jellemzése: Jeanne *Ancelet–Hustache*: *La vie mystique d’un monastère de Dominicaines au moyen age.* Paris. Perrin. 1928. A középkori zárdák életére l.: H. *Wilms* O. P.: *Aus mittelalterlichen Frauenklöstern.* Freiburg. Herder 1917.